

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Annvæ Literæ Transylvaniæ Ab Anno 1604. ad 1606. vsque exeuntem.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-69662](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-69662)

ANNVÆ LITERÆ
TRANSYLVANIÆ AB AN-
no 1604. ad 1606. vs-
que exeuntem.

DE nostris in Transyluania Viceprouincia
Austriæ, Socij primum vnde viginti, post
verò duodecim, tum Claudiopolis,
tum Albæ Iuliæ commorari solitis, Sa-
cerdotes 12. Scholarum professores tres, reido-
mesticæ adiutores 4 fuerūt numerati. Mortui sunt
quatuor, vnus per latrociniū à militib. vita exutus.

ANNVS SEXCENTESIMVS
quartus supra millesimum.

Postquam in Autumno anni supra millesimum
sexcentesimum tertij, Claudiopolitana Ciuitas,
quæ Collegium nostrum cum templo ab ipsis e-
uerterat fundamentis nobis Parochiale templum,
ædes scholasque iubentibus Cæsareanis Commis-
sarijs attribuit, solius Catholicæ Religionis exerci-
tia obiri cœpta sunt. Ministri enim Ariani fuga sibi
consuluerant; vtpote qui direptioni, ac calamitati-
bus innocenti Societati illatis, non modo inter-
fuisent, verum etiam præfuisent.

Itaque festa Natalitia non mediocri cōfitentium,
communicantiumque frequentia, & magno ad
conciones quæ Hungaricas, quæ Saxonicas con-
cursu nostris celebrantibus; sub Idus Ianuarias P.
Prouincialis Austriæ, Claudiopolim duobus comi-
tatus Sacerdotibus peruenit: quo Collegium de
more visitante P. quoque Ioannes Argentus ex
Polonia

Polonia præsto adfuit. Cæterum quia is tum in dis-
cessu è Transyluania, per Moldauiam; tum in redi-
tu per Hungariam, multa sibi Socijsque memora-
tu digna consignauit, hic qua fieri poterit breuita-
te, intexenda censuimus. Neque enim hætenus
per continuos Transyluaniae motus perscribi po-
tuere. Cû nostri mēse Iunio proximè superioris an-
ni, à Claudiopolitanis exturbati, in varijs certisque
versarentur periculis; decreuerūt Patres, vt eorum
pars maneret, pars in Poloniam iret, hac enim ratio-
ne Societas nec Prouinciam deserebat, nec homi-
nes amittebat: vtpote quorum tam multorum o-
pera Transyluaniae non esset necessaria, & vero i-
nibi fœlicioribus temporibus, in animarum salute
procuranda, DEO deseruire cum fructu olim
posset.

Pater itaque Argentus, cum Socijs septem iter
ingressus est; quod fuit longum, difficile & pericu-
losum. Longum quidem, quia vt pericula vita-
rent, magnos circuitus fecerunt. Nam cum propo-
situm haberent Occasum; ad Ortum recta perre-
xerunt, & cum duodecima Iulij discessissent, duo-
decima Augusti Cracouiam peruenerunt. Diffi-
cile vero: quia cum rebus necessarijs minimè abun-
darent, interdum pluribus diebus & noctibus con-
tinuis, fuerunt in montibus altissimis & densissi-
mis syluis, quæ etsi vndique Transyluaniam cin-
gunt, ex ea tamen parte, magnæ in primis & horri-
dæ cęsentur. Et licet in Siculia equos à rusticis VVa-
lachis, qui eò triticum detulerant, in Moldauia vsq;
conduxissent; magna tamen itineris pars, ob diffi-
cultatem viarum, arduosq; ac difficillimos ascēsus
Kk 2 pedibus

pedibus conficienda fuit. Periculofum denique, vt indicabant plura hominum capita, & cadauera, quæ recens in illis Sylvarum saltibus, miserabiliter vel à latronibus mactata, vel à feris difcerpta confpiciebantur. Passus etiam, quibus tranfeundum erat, adhuc à latronibus obfideri dicebantur. In Siculia porro, in eo pago, vbi triduum pofuerunt plures quotidie peste confecti efferebantur. Sed illi populi, ficut & reliqui tam Hungari quàm Transylviani, non folum pestis contagionē non fugiunt, fed etiam pro magno scelere habēt, fi quis timorē pestis, vel folum vertat, vel hominum ea hęc correptorum familiaritatē deuitet. Aiunt enim pestem esse pœnam à Deo inflictam: quare qui illam fugiat, Deum ipsum, cum Iona, fugere velle videtur.

Hinc conijci potest cur interdum tam multi ex Nostris perierint in Transylvania. Etenim patriæ morem fecuti; ne hæreticis anfam darent querelæ, quod veluti illegitimi Pastores, omnes in periculo defererent; nullam grassante peste salutis fœcuram habuerunt. Sed vt ad itineris pericula redeamus; ductores ipsi viarum Barbari, quibus parum credi possit, quod quidem satis declarat præclara fides eorum qui in hoc itinere per sylvas illas maiores, duces fuerunt: vt enim pecunias e Patrum manibus extorquerent, fæpius minas inuentarum parumque abfuit, quin nocte quadam in medijs syluis eos defererent. Deus tamen, qui bonus est sperantibus in eum, illos ita custodiuit; vt sine vilo detrimento Transylvaniæ finibus superatis, Moldauiã ingrederentur. Iam ciuitatem Nemiz dictam

attinge-

attigerant: vbi eorum ductor accusatur, quod ex regionibus propter bella suspectis homines prorsus ignotos in regnum introducat. Respondet ille, se duxisse Sacerdotes Romanos, in quibus nihil mali aduertisset. Ciuitatis Gubernator ad se Patrem Rectorem accersit: ex eoque multa sciscitatus; quis sit, vnde veniat, quo tendat inquirat. Ad hæc ille, Italum esse & Religiosum, ex Transyluania, ad Vaiuodam proficisci. Opportunè accidit vt Gubernator filium haberet, qui biduo ante domum ex Italia redierat, & Venetijs cum Patre Possentino, alijsque Patribus familiariter egerat. Hic fuit interpretes parentis, qui Italicè quidem intelligebat, sed non loquebatur. Is cum alia quædam rogasset, honestis verbis Patrem dimisit: cui paulò post nunciavit, vt quam primum inde discederet ad Vaiuodam, vt se facturum dixerat, quò cum sibi quoque proficiscendum esset, operam ibi suam & auxilium promittebat. Hoc autem eo faciebat, vt Pater discessum maturaret, vno tamen die manendum fuit, ob aduersam vnus è Socijs valetudinè, qui propter incommoda, quæ in syluis, vbi aliquando nec aqua suppetebat, perpeffus fuerat, ex stomacho grauiter laborabat. Hoc eodè in loco fuit commoditas celebrandi: erat enim Sacerdos Catholicus, qui duorum curam habebat templorum. Catholici tamen paucierant, ijque natione Germani.

Nam etsi Prouincia tota, cum suo Principe, à schismate Græco occupatur; non excludit tamen fidem Romanam, imò habet Catholicum Episcopum, qui huic Prouinciæ & Valeriæ præsidet. Ex hoc loco Sossauam, in qua Ciuitate erat tunc

Vaiuoda Hieremias, sese Patres contulerunt : qui cum ad publicam audientiam , magno totius nobilitatis concursu Patres admisset ; illi per interpretem P. Rector exposuit, cum Societati, in Collegio suo Claudiopolitano per Arrianos, in reliqua vero Transyluania, per armorum strepitus, in tanto quem erat numero, esse non liceret, se coactum fuisse, relictis in Transyluania nonnullis, alios ducere in Poloniam, vbi Societas, sub tutissimo Religiosissimi Regis patrociniò, ministeria sua, ad Dei optimi maximi gloriam libere exercere potest : Inter autem per Prouinciã ipsius suscepisse, non ea solum ratione, quia tutius, sed multo magis quia sperauerant in ipsius ditione sibi non defuturum præsidium illud, quod à Christiano Principe suo quasi iure expectare possunt viri Religiosi, Christi obsequio mancipati, nullo autem modo præterire voluisse, quin illum, debita cum reuerentia salutarët, eaque obsequia offerret, quæ in Dei honorë, & ipsius commodum proficisci possent à seruis Christi, qui & patria, & domibus proprijs relictis, in illas partes, nulla alia de causa venissent, quam vt ad æternam salutem consequendam, iuuarent animas, Christi Sanguine pretiosissimo redemptas.

Hic primum Vaiuoda gratias humaniter agere, quod illum Patres inuisissent, tum eorum casum multis commiserari, demum patrociniũ suum amplissimis verbis polliceri : addidit Arrianorum peccatum omnem malitiæ mensuram excessisse, neque Turcas ipsos vnquam tam impios futuros, vt templa Deo dicata labefactarent. Idcirco Patres

bono

bono animo esse debere, quia de hostibus cito Deus vindictam sumpturus, eosque in pristinum restitutus esset. Et si Moyses (nomine hoc utebatur quidam Transylvanus) delicti particeps fuisset, fore ut propediem debitas pœnas lueret. Nescio, inquit, unde tanta tempestas originem habeat. At, dato etiam vestra culpa ortam esse, vobis quidem æquo animo pœnitentia de manu Dei accipienda est: attamen scelus adeo graue est, ut quodcunque peccatum, quod à vobis committi potuerit, superet, & diuinam iustitiam excitet, ut quam citissime acerbissimas quidem, sed iustissimas de illius auctoribus pœnas sumat. Tum P. Rector, ad ea quæ de Moyse dicebantur, respondit, se nihil posse affirmare, cum ex vna parte mali impediendi potestas penes illum fuisset: ex altera vero, Societatem in suis castris protexisset. Quod vero spectabat ad causam quæ Arrianos ad facinus impulisset, aliam non posse ferri, quam illam eandem, quam ipsi attulissent: nimirum venerationem Sanctissimæ Eucharistiæ, & Sanctorum sacrarumque imaginum cultum; quas, inquit, Deo sit laus & gloria, video tam frequentes in tuo regno. Narrauit hic quæ ipsomet oculato teste fecerant Arriani in templo, in contemptum sanctissimi Corporis Domini, eius Matris gloriosissimæ, cæterorumque Sanctorum; propter quorum venerationem, Patres idololatrias appellare, eijcere & crudelissime persequi consueuissent. Quod ad vindictam autem, quæ à Deo expectanda esset, affirmavit, se & Socios, utpote Christianos & Religiosos, orare DEVM pro suis persecutoribus;

semperque data facultate, fore paratos redire, ut vitam etiam pro eorum salute profunderent. Vix audierat Hieremias quæ acciderant circa venerabile Sacramentum; & imagines Sanctorum, cum subito totus commoveri, & lachrymis intumescere eius cœperant oculi: Cum Principe tota Aulæ infremuit indignabunda. Est enim hæc Natio valde ad venerationem imaginum inclinata: apud quam præcipuum illius civitatis templum, intus forisque, omni parte, Sanctorum imaginibus depictum est atque ornatum. Supra caput etiam Vatuodæ duæ parvæ imagines auratæ, de more pendebant affixæ. Ad illud de oratione pro perfectioribus, animique præparatione, ad eorum commodam procuranda: Hæc, inquit, est perfecta charitas, Religiosis hominibus digna, verum credite mihi, cito videbitis Dei vindictam. Et ad hoc propositum retulit recens exemplum quorundam, qui ob rerum diuinarum contemptum, seuerissime à Deo castigati fuerat. Multa deinde sciscitatus de itinere, alijsq; de rebus, Nostros dimisit, cū prius illi gratias egisset Pater, non solum nomine suo, & Sociorum qui aderant; sed etiam Societatis vniuersæ, quæ toto terrarum orbe sparsa, pro illo ad Deum preces oblatura esset, cum eius erga nos charitatem cognouisset. Dimissis iam Patribus, interrogauit secretarium Hungarum Petrum Napoli, virum bonum & Catholicum, qui Patres introduxerat & fuerat interpes: Quare illi essent in vestitu tam tenui, cui cum respondisset, eos Claudiopoli eiectos esse seminudos; statim pannum emi, & omnibus vestes parari iussit. Sed pro maiori Patrum merito, pan-

nus niger in tota ciuitate non est inuentus, licet
 multi adessent mercatores, nam apud illos populos
 color niger in usu nō est. Iussit præterea illis dari sū-
 ptus, dum ibi morarentur, & viaticum pro itinere,
 & comites, qui cum curribus per totam ditionem
 suam eos deducerent. Est Princeps ille fide Græca
 imbutus; cæterum natura ad pietatem propensus,
 quotidie diuinis officijs interest in templo; domi
 prolixè orat; est mitis; solaque Romana commu-
 nio illi deesse videtur; neque à Catholicis abhorret:
 eorum enim templa nonnunquam adit, & in al-
 tero eorum, pulcherrimum altare cum egregijs
 picturis, & ornamentis extruxit. Sunt enim in Sof-
 sauana Ciuitate duo Catholicorum templa, & Sa-
 cerdos vnus. Catholici autem ferè nulli, exceptis
 mercatorib. Polonis. Schismatici porrò plura tem-
 pla, & pluresque Monachos & Sacerdotes habent.
 Hic dum moram per triduum trahunt Patres; ex
 Transyluania venerunt nuncijs certissimi, qui v-
 niuersum Moysis exercitum ab Radulio Valachia
 Vaivoda profligatum, ipsumque Moysen, cum
 tota ferè nobilitate trucidatū esse retulerūt. Fuit cō-
 munitis sensus in Aula, hanc fuisse pœnā à Deo Mo-
 ysi inflictā, propter scelus admissum in Societatem.
 Nullus enim ipsum sacrilegij illius vel authorem
 vel participem fuisse non credebat. Principis ergo
 Hieremiæ liberalitate, ac Nobilis Poloni, Prætoria-
 næ cohortis militibus præfecti, aliorum item Po-
 lonorum mercatorum benigna largitate, Soffaua
 digressi, Kamenerium triduo peruenerunt. Est ea
 ciuitas prima Regis Poloniae & Metropolis Podo-
 liae, vna Leuca à finibus Moldauiae, arcemque ha-

bet celebrem natura, & manu valde munitam. Ibi inuenerunt eiusdem Ciuitatis Episcopum summa pietate virum, & Societatis amantissimum; qui sicuti Patrum Religionisque Catholicæ vicem doluit; sic illos tanquam Parens filios, incredibili amoris significatione complexus est. Postridie eos ad quandam Arcem suam duxit; & inde cum pecuniam & alia quibus egebant, humanissimus Pastor illis dedisset, dedit etiam currus, & equos, & viæ ducem, ac comitem nobilem affiné suum, qui eiusdem Præsulis sumptibus, eos Leopolum vsque, vbi Societas domicilium habet, deduceret. Illuc peruenerunt die quarto: atque in ciuitate quæ Archiepiscopalis est, & Russiæ prima, à Socijs qui ibi degebant, accepti sunt ea prorsus charitate, quæ Societatis propria est. Inde post integri diei quietem, quodam è Socijs qui in itinere grauitè ægrotare cœperat, cum Sacerdote relicto, Faroslauia, vbi est Collegium Societatis, ac tandem Cracouiam attigerunt, vbi Beati Stanislai regni patroni, templum piè visiterunt, eiusdemque venerandum caput, sacratissimum clauum, quo Christus Cruci affixus est, aliasque multas & insignes reliquias, quæ in Episcopalis templi Sacristia, nobilissimis, iisdemque argento, auro, & gemmis pretiosissimis thecis afferuantur, rite sunt venerati. Rex autem cum aduentus eorum causam cognouisset, sibi à lacrymis non potuit temperare. Est enim summæ pietatis Princeps; & cum Religionis Catholicæ, tum Societatis patronus & propugnator acerrimus. Die Beatissimæ Virgini Assumptæ sacro, P. Rectorem ad suum conspe-

conspectum admisit, facti narrationē audiuit, indoluit, tutelam suam humanissimè promisit. Pecuniam etiā pro itinere eorū quib. in Germaniā eundū erat, misit. A Patre Rege; ad Principē filiū salutādū duct^o est Pater, erat puer 8. annos natus, aspectu nobilissimus, Generosus, prorsusq; Regiæ indolis proles. Interea dum P. Argentus Cracoviæ à Nūcio Apostolico rogatus, cōciones cū summa ipsius approbatione, & frequentia, quā Itatorū, quā aliorum linguæ Italicæ peritorū habet; monetur à R. P. Generali, vt in Transyluaniam redeat. Itaq; Legato licet inuito, per Hungariam, Claudiopolim rediens, à P. Prouinciali ibidē adhuc cōmorante, & Vice prouincialis Transyluanix, & Rector Collegij pro P. Maiorio cōstituitur, cū quib. alijsq; Collegij Patrib. P. Prouincialis multa ad statū Societatis in hac Prouincia pertinentia vbi deliberavit, discessurus P. Maioriū cū vno Sacerdote alioq; Fratre secū abduxit. Qui quidē P. Maiorius Cassouiensis Missionis tūc institui cœptæ Superior factus, tertio post mēse, dierū & operū vere bonorū plenus, vltimum diem sanctè pieq; obiit. Vir fuit Religiosæ disciplinæ amantissimus: quippe qui à teneris vsq; annis, in Societatē, à B. N. P. Ignatio admissus, in ea semper laudabiliter vixit: & in Gallia, vbi multos ānos morat^o est, multa quoq; difficillimis tēporib. perpessus est.

Manuetudo in eo ac patiētia eluxit singularis: cuius vel illud è multis argumento est: cum enim in direptione Collegij Claudiopolitani luculentū in capite vulnus accepisset; nunquam tamen illius auctorē, licet probè cognitū, manifestare voluit. Sub idē tempus, quo Cassouix mortuus est P. Maiorius,
Claudio-

Claudiopoli obiit P. Baltazar Girochi, qui ex Nostris in Transyluania antiquissimus erat. Fuit enim tum ex illis, qui primum Societatem in Prouincia fundarunt: tū ex alijs, qui in eiusdem Societatis reuocatione, ibidem eam instaurarunt. Vir simplex fuit & rectus; & magna cū domesticorū, externorumq; ædificatione, & fructu, religiosa ministeria semper exercuit. Sigismundum etiā Principē, dū adhuc puer esset bonis litterarum disciplinis instituit. Cū vero in laborib. cōsenuisset, diuturno hydropis morbo laborauit, quo toto tempore magnum & patientiæ & pietatis exemplum omnibus præbuit. Et tandem morbo confectus, & sanctissimis Sacramentis munitus, ex hac ad meliorem vitam, vt speramus, emigravit.

Hoc anno quadraginta circiter in ciuitate, ad veritatem reducti. Omnium fere primus fuit ciuis honestus ex numero Centurionū, qui posteaquā de religione serio cum Sacerdote egisset, grauiter ægrotare cœpit. Quare illum eundem Sacerdotem, vt Ecclesiæ reconciliaretur, peccataque sua confiteretur, vocari iussit. Verum quando Pater accessit, infirmus iam animam agere videbatur, vixque verba formare poterat: cum vero se Catholicum esse, Catholiceque mori velle profiteretur, Confessionemque eo quo poterat modo institueret: extemplo vox facilior reddita, pectusque multa egesta materia, releuatum. Ille ergo diuinum beneficium agnoscens exclamauit: Deus bone, ecce etiam corpore iam melius habeo: absoluta Confessione, magna cum animi lætitia, alijs præsentibus

bus, conscientiam suam antea plurimum æstuasse, modo quietissimam esse testatus est. Hic in suscepta veritate tam diu mansit, quam diu vixit; vixit autem duos circiter menses, quibus è lecto nunquam surrexit. Eo autem tempore nihil libentius, quam pios sermones audiebat; & Patres quotiescunque ad illum venissent, gratissimo animo excipiebat, atque cum illis de rebus diuinis conferebat. Quare cum infirmitatem æquo animo ferret; eiusque voluntas cum diuina consentiret: & Deo pro erratis satisfecit, & omnibus qui illum inuiserent, bonus semper odor fuit. Cum vltimus vitæ dies instaret, sacro viatico, sacraque vñctione munitus, ad Patrem familias quasi vnus ex illis, qui vñdecima hora vocati sunt, mercedem suam recepturus abiit.

Neque viri solum, foemine etiam suam in suscepta religione constantiam declararunt: quarum vna, cum post agnitam veritatem cuidam Nobili nupfisset, qui eam quod Catholica esset, argueret, vtque à templo nostro abstineret, importunius sollicitaret: ne me, inquit illa, in religione turbes: te enim accepi, vt Coniunx mihi esses, non Deus.

Templo nostro, vt de illo dicamus aliquid, noua facies à nobis inducta. Olim fuit templum summum. Hæretici illud nefariò inuadentes, more suo totum deformarant; Altaria solo equarant; loco Aræ Principis extexerant sepulchrum è terra eminens; Petrouicio cuidam, qui ex eodem templo Sacerdotes iam olim eiecerat, & in reliqua Pro- uincia verum fidei lumen extinxerat: supra illud
magnis

magnis aureorū characterū encomiis ornatū vexillū collocarāt. Nostri ficuti sacrilego destructo sepulchro, sacrū Altare ex lapide magnifice instaurauere: sic deiecto profano vexillo, victriaciatriūphātis Christi Crucifixi insignia à perito pictore expressa eidem Arae, gaudētib. Catholicis, dolentib. Hæreticis imposuere. Aliud Altare ciuis quidā ex lapide, in honorem B. Virginis, & Sanctorū Hungaria Regū, opere egregio extruxit. Pavimenti pars illa, quæ ante summū Altare sita est, decorè strata: Sacriltiæ fornix ruinosus reffectus; & tectum tēpli pluuiis vbiq; peruium, reparatum. Agnouerunt rudes etiā indoctique homines, quātum Catholici ab Hæreticis differant; quanta in templis ædificandis ornandisque sit Hæreticorum negligentia. Neque cætero cultui defuit optima cū vocum tum instrumentorū Musica, qua diebus festis magno cum decoro, diuina cōdiebantur officia, nam præter studiosos adolescentes, quos Societas alebat, ipsius Generalis Symphoniaci, alique Iuuenes Germani, libenter æquè ac diligenter operam suam præstabant.

In solennitate Corporis Domini instituta est solennis supplicatio, iam ante annos fermè quinquaginta intermissa. Erecta 4. Altaria in celebrioribus ciuitatis locis, vbi de more quatuor Euangelia sunt decantata. Præcedebant discipuli nostri plusquam ducenti, pulchro ordine dispositi, quorum pars magna, more Angelorum induta erat. Parentes enim etiā Hæretici filios suos certatim ornaverāt. Hi autē rosis, aliisq; florū generib⁹, quos toto itinere ante sanctissimum Sacramētum spargerent, erāt onusti. Umbellam semper ferre voluit comes

Thomas

Thomas Capreolus, qui absentis Generalis Vicarius Prouinciam gubernabat. Tum iuuerūt nobilissimi viri Transyluani, iique sacre Cæsareæ Maiestatis in Transyluania Consiliarii, magno totius ciuitatis concursu: populus enim, cum pietate, tum rei nouitate permotus, vndique confluebat. Nam quamuis nostri, Collegio adhuc incolumi, has easdem ceremoniis anniuersario ritu peragerent, nunquam tamen Collegii & Seminarii fines excedebant. Quare Catholici soli, & videre, & interesse consueuerant. Non defuerunt vtriusque sexus senes, qui in ipsamet supplicatione, se antea huiusmodi Ceremoniam, in eadē ciuitate vidisse aliis narrabant, illudque addebant, cum hæc fierent, neque Transyluaniam à Turcis infestatam fuisse, neque Transyluanos fame sicuti modo periisse. Cum ad castra comes Capreolus, ea loco Bastæ recturus, in Septembri proficisceretur, firmissimis prius sacre Confessionis & Communionis armis se muniuit, atque vexillum Imperiale Prætorianæ cohortis, ritē benedictū de manu Sacerdotis accepit. Hoc anno multi, inter quos fœminæ aliquot Nobiles, adultique adolescentes, virgines et nonnullæ, sub parentum Arrianorum potestate constitutæ, iuuantibus vel fratribus, vel aliis cognatis Catholicis, sacro lauacro sunt ablutæ. Quod idem factum est cum pueris quibusdā, quorum parentes filios leprosos potius, quàm mundos volebant habere,

Iam vero vt ex templo in forum prodeamus, vix credi potest quam sæpe ciuitas ad Patres, opē petitura, & charitatis officia cōfugeret. Quotidie ferè Senatus ad Patrem Viceprouincialē certos ablegare homines, illum vnicum suarū calamitatū refugium appel-

appellare ; patriæque parentem amantissimum propalam profiteri. Quod ipsum præstiterunt prolixè ciues, captiui maxime, qui & multi & præcipui erant : ipsi ad nostrum superiorem miserunt rogatum, vt eorum patrociniū fusciperet apud Generalem.

Quod quidem Pater eò libētius se facturū promissit; quia pro certo habebat, eorum nonnullos iniuste detineri, licet quidā magni criminis, Collegij scilicet destructi, rei essent. Egit Pater eū Basta diligenter pro omnibus, multisque precibus obtinuit omnes; illum etiam, qui Fratrem nostrum interfecerat : cum enim facinus negare non posset (si quidem de eò sapius gloriatus fuerat) & propterea in extremo vitæ periculo versaretur; à Patribus tamen defensus fuit; & à Generali impetratum, ne illi molestia vlla inferretur.

Eadē ac multo maior Nostrorum fuit industria in amicis à periculo, quod propter prodicionis suspicionem adierant, liberādis. Erant illi Gregorius Bornomozza, Melchior Bogathi, Stephanus kendidus, Sigismundus Sarmasaghius, magni viri omnes, omnes Societatis nostræ studiosissimi, pro quibus Societas ita laborauit, vt non alienam, sed propriam causam agere videretur. Res tota, capitulante Deo, ex animi sententia celsit. Cum enim Basta natura clemens sit, atq; Societatis obseruantissimus: libentissime, quicquid Nostris, quibus cum quotidie agebat, illi dixissent, audiebat: & multa ab ijs monitus, siue Charitate, siue Iustitia postulante, præstabat. Laboratum est etiam cum vltimo supplicio afficiendis, Iuuenis Lutheranus

vanus hæresi abiurata confessione expiatus, cū ad locum supplicii iret, & magno animi sensu Deo se commendabat, & summa pietatis significatione, Christum in Cruce pendentem exosculabatur. Cuius aliam effigiem nactus, eam in sinum, itineris comitem habiturus pie collocauit; illud in morte ipsius insolitum accidit, vt præeunte Sacerdote, vniuersa spectantium multitudo, in ipso Ciuitatis foro, genibus humi fixis, orationem Dominicam, Angelicamque salutationem pro rei salute recitaret. Insolitum dixi; quia Ministri hæretici eos, qui ciuili sententia plectendi sunt, Dei quoque sententia damnatos esse asserunt. Septē etiam Valachos, Græca fide imbutos, pridie Sacerdos Noster adiit, & vt Romanæ fidei adhærentes, Catholicè morentur, persuasit.

Hoc item anno tanta rerum omnium penuria fuit, tantaque frigoris acerbitas ad reliquas miseras accessit; vt tam acerbæ hyemis ne senes quidem meminisset: iam pauperes passim fame & frigore confecti, emoriebantur. Cum autem nostri omnibus succurrere non possent, ex omnibus suis pagis vtriusque sexus orphanis, alijsque ex locis vndique collectis; toto eo tempore, quo fames vrsit eos, numero ferè centum aluerunt, in alios pauperes distributis Eleemosynis, prout vires ferebant. Familia interim indies augebatur; quia indies occurrebant pueri, at omnibus destituti, quibus omnibus alendis liberalitas Generalis eximia plurimum attulit adiumenti, cum in summa annonæ difficultate, tantū tritici Collegio de suo attribuit, quantum Pater ipse Viceprouincialis censuisset. Quanta porro rerum omnium penuria fuerit, breuiter

uiter cōmemorabimus. Enimuero tātopere in ple-
rosq; descēiit; vt fœminæ lingere sanguinē seu pe-
ti^o putredinē mortuorū fœt. dorūq; equorū; & de-
tib. ipsi s, carnes, siue natura siue putrefactione tene-
riores auellere, visæ ab s; horrore fuerint. Pueri autē
& puellæ, vt voraci fami facerent satis, more canū,
in eorundē cadauerum ventres sese abscondebant.
Plerique, proprijs parentibus relictis, spōte ad Tar-
taros cōfugiebāt, seq; in miserimā seruitutē rede-
gebāt. Hinc cōquerentib. Transylvanis apud Tar-
taros, quōd cum eos tanquam fratres, & amicos
auxilium vocassent; iam in Captiuitate siturum ha-
stes experientur, illud responsum à Tartaris, quod
retulerūt, se coactos nullos, spōtaneos omnes habe-
re Captiuos. Enyedini (oppidū est) illud accidit me-
rū. Homo omni humanitate, famis atrocitate spo-
liatus, propriā sororē in agrū duxit, eamq; (Cainum
imitatus) mactauit, & vel Caino peior, carnib. etiā
coctis immanē famem satiauit: quod reliquum fuit
tulit in forum, & vendidit. Scelus inauditum em-
ptores ex mēbris deprehēdentes reum detulerunt
qui captus statim confessus est, & propterea in pat-
tes dissectus, in celebriorib. locis appensus fuit ce-
stis certissimus tāti tamq; scelerati fratricidii. Cui
non absimile fuit illud, quod cōmisit voracissima
quēdā in humana figura bellua. Cum enim in pago
quidā duos vel tres nepotes haberet; nihil autē sup-
peteret, quo vel propriā, vel paruulorū famē exple-
ret; tandē ferina quadā crudelitate victus, vt ventrē
impleret, Nepotes vnū post alterū mactatos vorauit.
Sed facinus non latuit. Itaq; accusatus & captus
tam diu viuus seruabatur, donec statueretur, quo
supplicii genere afficiendum esset tam inauditum
tamque

tamque execrandum parricidium. Sigismundus
 Sarmasaghius, vir nobilissimus, omnique fide dig-
 nus, narrauit; se, cum iter faceret, puerum annos o-
 cto vel nouem circiter natum, in pago quodam de-
 ferti inuenisse sedentem prope cadauer humanum,
 cuius caput, pedes, & manus erant integræ, reli-
 quum corpus exossatum erat & consumptum. In-
 terrogatus puer, cuius caput illud fuisset? matris,
 inquit, meæ. Rursus, quis eam deuorasset? cum i-
 ipsa, inquit, fame consumpta obiisset, canes & ego
 vorauimus illam, nam ipse quoque fame conficior.
 Puerum Nobilis domum suam deduxit, optime-
 que tractauit, & tamen vix per aliquot menses fi-
 guram aliquam humanam recepit. Denigrata enim
 erat super carbones facies eius, atque ita oculis &
 reliquo aspectu deformis factus, vt phantasma po-
 tius, quam verum corpus videretur. Res eo de-
 uenerat, vt si quando latro, vel reus aliquis ali-
 cubi suspenderetur, vultures præuenirentur à pau-
 peribus, qui cadauer depositum, interque se quasi
 prædam aliquam diuisum, auidissime deuorabant.
 Canes & equi in summis deliciis erant. Milites i-
 ipsos vidimus aliquando sese, vt aliquid raperent,
 manifestissimo vitæ periculo exposuisse. Quin e-
 tiam belluas ipsas in homines hæc fames efferauit.
 Etenim cū Claudiopoli, ante portam ciuitatis casas
 quasdam sibi pauperes ædificassent, sæpius noctu ve-
 nerunt lupi, qui filios ex ipso parentū sinu rapuerūt
 voraruntq; ipsorumq; virorū facies carnib. ibidem
 à lupis auulsis vidimus deprauatas. In pago nostro
 Monostoriensi domos ingressi sunt, & ex lecto, vbi
 cum Parentibus dormiebant, pueros abstulerunt.
 Intra ciuitatis Mediensis mœnia, inuentus est lu-
 pus, qui per loca quædam diruta, ciuitatem ingres-

sus, victū quærebat. Quib. igitur cumq; fame pressis licuit subuenimus, ordine Charitatis obseruato.

Sed iam à Charitatis ad litterarum studia transeamus. Tres ab initio Classes apertæ, studiosi sexaginta supra ducentos numerati. Pauci quidē, firmiter spectetur, multi vero, si Ciuitatis, & Prouincię varijs cladib. afflictę ratio habeatur. Magistratum etli literariis exercitationibus instabant; præcipua tamen eorum cura in eo posita erat, vt pueris primis Christianæ religionis rudimentis, ritu Catholico imbuerentur. Illi ergo sacris deuoti interesse, iisque certatim ministrare; salutare Crucis signum crebrius efformare; inter surgendum orationes vesperi orationes repetere; mensæ ipso Crucis signo alioqui Parentibus inuiso benedicere; sacras Christi ac diuorum imagines diligenter conquirere, & magno sibi pretio diuendere; aliaque cõpluria pietatis argumenta propalam quoq; præferre, illis vt vsitatissimum, ita iucundissimum erat. Et cum in templo Altare construeretur, tanta ædificandorum Altarium in puerorum animis excitata est cupiditas, vt ille beator videretur, qui pulchrius erigere posset. Neq; hoc solum minores, sed maior grandiores etiam factitabant, si qui vesperi, vel in meridie, dum Salutationis Angelicæ signum daretur, in plateis fuissent; genibus fixis, gloriosissimam Virginem de more salutabant, inspectantibus scilicet & irridentibus Arrianis. Cum aliquando inter condiscipulos contubernales sermo de rebus Catechisticis illis nuper à Præceptore explicatis fieret, Catholici iuuenē quendā Arrianorū acriter oppugnatum, non ratione duce, sed obstinatione perditionis

tionis viâ terere ostenderunt: ille, vt ab hac se molestia liberaret, aliorumq; ora clauo, vt aiunt, trabali obstrueret; conuersus ad aliû eiusdê farinae loci, eidê manû porrexit, & mutua fide, inquit, inuicem obligemur, nunquâ fore, vt nostrû vllus Catholicâ religionem amplectatur. Dilapsis paulò post ad sua singulis, aduertit ille cubiculi sui caminû igne concepisse. Quare cû & alios, vt auxilio essent, monuisset, & ipse accepto vase superiorem domus partem conscendisset, vt inde erumpentê flammâ aqua iniecta compesceret; dum incautius ambulat, fallente pede, ex altissimo pariete in terram præceps ruit, sopitisque omnibus sensibus, à Sociis ad cubiculum defertur, vbi & anno ætatis suæ circiter vigesimo, ad eò miserè expirauit, vt nec implorandæ diuinæ misericordiæ potestas vlla ei facta fuerit. Sociorû nullus fuit, qui miserandum hunc casum diuinæ iustitiæ non attribuerit. Arriana enim mania percitus, & contra Ecclesiasticam legem cibos vetitos illa ipsa die vorauerat, & pertinaci errore probè factû asserere conat⁹ fuerat. Ille vero, qui ad perfidâ obdurationis impietate fuerat inuitatus, ita animo cõsternatus est, vt non ante quiescere potuerit, quam Catholicâ Religionē suscepit, & Arrianismi sordes sacra confessione eluerit, eam nimirum manifestam Dei punitionem fuisse cognouit.

In Autumno huius anni (sic Deo propter peccata nostra permittente) nouæ turbæ in regno excitatæ. Nouis quoque Societas agitari cœpta procellis. Nam cum in Hungaria calamitosæ illæ defectiones, insurrectiones, persecutiones, hominumque trucidationes, accidissent, rumor vbique sparsus est, ea omnia propter religionem fieri, & Catholicos Sa-

cerdotes vsque ad vnum, tam in Hungaria, quam in Transyluania gladio sublatum iri, ita vt iã triumphum canerent Hæretici, bellumque Catholicis indicerent atrocissimum. Sub initium harum calamitatum, Claudiopoli mortuus est P. Samuel Banyai, qui ineunte anno in Prouinciam venerat, & operam suam optimè collocarat. Non solum enim in Marthæ ministerijs obeundis sollicitus erat, sed etiã in audiendis confessionibus, animisque ad pietatem promouendis, miram dexteritatem habebat: nec vero inter concionatores vltimum locum tenebat. Obijt die 8. Octob. 1604. Sed pergamus in instituto. In his tumultib. tota ciuitas Claudiopolitana, quæ antea Societatem tãta vt dictũ est obseruantia prosequeretur: coepit alio idiomate loqui, & mala omnia minitari: ita vt non deessent amici, qui Patres vt rebus suis tempore prospicerent, serio monerent. Aiebant enim Claudiopolitanos nihilo meliores factos, quid in posterum facturi essent, ostendisse. Neque vero deerant Nobiles, qui nostros ad tuas Arces inuitarent, operamque suam in omnibus offerrent. Sed Socii, vltima expectanda rati, suis munijs constanter insistendo, multa terriculamenta solo contemptu vana redderunt: quantumuis res semper in deterius ruerent (vnde & ipsimet duo Cæsarei cõmissarii, Carolus im Hoff Germanus, & Georgius Hoffmannus Hungarus, qui in Transyluania reliqui erant, maioris securitatis gratia Claudiopoli Cibinium cũ Cæcellariæ Secretario sese receperat) & iã quo ciuitas inclinaret, manifestius apparet. Missi è nostris tres ad Arcem Gerendensem, vt ibi apud Sigismundum Sarmatagnum, magnum Societatis amicum

tuti manerent. Vnus fuit Sacerdos, alter Magister ægrotus, tertius Coadiutor. Hi otiosi non fuerunt, Nam & Domini familiam & Pagum concionibus, & familiaribus colloquijs in spiritualibus iuuerunt. Et cum ibi nidū habuisset Arrianismus, vt Christus quod suum erat, recuperaret, effecerūt. Ferè enim oēs sunt conuersi; & Magister breui optime cōualuit. Domus vero nostræ liberalitate, tres in Cancellaria Cæsareana scripturâ facientes iuuenes, cum famulo menses amplius octo adiuti sunt. Vestibus quoque Hungarico more instructi, ne de vita vel in ipsa ciuitate periclitarentur. Passim namque tota Prouincia Germanus ad eadē quærebatur. Cœlesti hanc munificentiam nostram Numini gratâ extitisse, illud argumento est, quod in summa annonæ caritate, Societati nihil defuerit vnquam domi. Armenta enim bouum cum Botskaiani tota Prouincia impune vagantes, omniaque diripientes abducerent, nostris vel maximas struebant infidias: at Deo nos Nostrosque protegente, nihil minus incōmodorum, quā nobis inferre potuerunt. Interim exeunte anno, Claudiopoli, in domo quadā priuata, conciones Arriani habere cœperunt. Verū cum ciuis ille (erat iudex Regius) qui id curauerat, in senatu vehementius obiurgaretur, quod priuata auctoritate, ré maximi momenti aggredi ausus fuisset; vt ab incepto desisteret, illi iniunctum fuit. Aliā tamen communis implendi desiderij rationem iniecerunt. Nam cum à Botskai de deditioe sollicitarentur; ipsi⁹ litteras, in quib. omnem illis libertatē promittebat, Cibiniū ad Cæsareos cōmissarios, per legatos suos miserūt, & per eosdē, vt Arrianos Cōcionatores habere liceret, neruos oēs cōtēderūt. Annue-

runt Commissarii necessitati cedendū rati: & vero in suo ad oblatū supplicē libellū rescripto, hæc verba addiderunt: Ita tamen, vt Patres Societatis Iesu in negotio templi, & exercitio sui ministerii, nullo modo impediuntur.

ANNVS 1605.

SVbinitiū anni à Claudiopolitanis publicè in domo quadā conciones & Scholæ Arrianæ haberi ceptę sūt. Fuit hic Lapis Lydi⁹, qui aurū verū ab adulterino discriminauit. Nam ex iis, qui nostras vel scholas, vel conciones frequentabāt, multi nos deserentes, ad Arrianos confluxerunt. Et fiebat non raro, vt Hæreticorū discipuli, discipulos nostros, & verbis iniuriōsis, & alijs varijs modis exagitarent. Monuit P. Viceprouincialis iudicē ciuitatis, vt pro sua prudentia consideraret, vtrum huic nascenti morbo occurrendum esset. Esse enim periculū, ne à pueris inter se religionis causa dissidentibus, aliquid grauius inter parentes ipsos oriretur. Pro admonitione gratias egit Iudex, & per Decuriones ostiatim ciuibus omnibus edixit, ne sub pœna Senatus arbitrio constituenda, vllus vlli quicquam ad religionē spectans obijceret; nēue ea in re, verbo factōūe alter alterum læderet. Sed dicamus aliquid de concionatoribus Arrianis. Interrogauit aliquando Hæreticum Catholicus, quid illi de Concionatoribus Arrianis videretur? Cui ille, aliud, inquit, respondere non possum, quā me aliquando Aurigā habuisse, qui melior Latinus, quam noster iste concionator, esset. Delatus est propter hæc verba; & à Senatu quadraginta florenis multatus: licet immeritò; quia qui vtrumque, Aurigā scilicet & Predicātem nouerant, vera ipsum locutū asserebant. Illa iā
leuis

leuis Hæretici Ministri calumnia fuit. Primo die Dominico Quadragesimæ cōtra ieiuniū & abstinentiā à carnibus, acriter inuect^o pro cōcione Arrianus. Qui vt ieiuniū non obseruandū rudi populo probaret, illud Romani Pontificis inuentum fuisse hac ratione docuit. Cum Piscatores, inquit, semel ingentē piscium copiam cepissent, ac diuendere nequirent, Romanum Episcopum adierunt; eique tum milliū aureorum summam, vt abstinentiā à carnib. Christianis imperaret, obtulerunt. Ille igitur vt sibi & Piscatoribus prospiceret, pecunia accepta, Quadragesimale ieiunium indixit. Et ne hæc à me excogitata existimetis, ait, supplementum historiarū legatis, & quicquid ego dixi, verū esse inuenietis. Quib. alijsq; fabulis perfectum est, vt non deessent multi qui ad vomitū redeuntes, se vel simulātes, vel inconstantes Catholicos ostenderent. Nec tamē defuit De^o Ecclesię suæ, quin noua quotidie fere prole illam recrearet. Atq; vt cæteros ad fidē conuersos trāseamus: feria quinta sanctioris hebdomadę (quo tempore, propter varios nuncios, qui de felicibus Botskai successibus quotidie au diebantur, maximè exultabant Hæretici) duo honesti insignesq; viri, natione Germani, quorū vnus Cæsarian^o Magister annonæ erat, alter eidē Cæsari in cancellaria seruebat, ipsomet, quo diximus die publice in tēplo, ante Arā maximā, præteritas hæreses detestati, & fidē Catholicā ex Tridentino professi, pane cœlesti, cū reliquo populo refecti fuerunt. Quod sicut in hac Prouincia fuit omnino nouum, ita & magnū pietatis exemplum; eo maximè tempore, quo & religio Catholica opprimenda videbatur; & ipsis, vt pote Cæsarianis, propter hoc factum, pericula au-

gebantur. Insignis fuit pueri in fide constantia. Cū Hæretici Ministri, singulis cōcionibus, eos anathemate percuterent, qui filios suos sub disciplina nostra reliquissent, vidua quædam duos filios, quos in nostris scholis habebat, à nobis auocare constituit. Maior natu, inatri obsecūdās, statim defecit; minor vero annos 13. circiter nat⁹, maiore cōstantior fuit. Cum illi, vt fratrē seniorē sequeretur, mater imperaret; ille verò se facturum negaret; mandauit illa, vt frater grandior, adhibitis secum alijs socijs, minorē post sacrū, è templo exeuntem caperet. & vi ad Hæreticas scholas pertraheret. Fecit ille, sed hic eorum manus euadēs mox fugit, & maternis ædibus valedixit. Illum Parens ad se adduci curauit, Ministrosq; vocauit, qui cum illo agerent & quod ipsa volebat, persuaderent. Sed furdo fabulā. Hinc mater furore acta, à malis verbis, ad peiora verbera progressa, illum acerbè verberauit, & biduo catena ligatum tenuit. Sed nihil ipse de Constantia remisit. Tandem cum Mater omnia tentaret, & ideo se illum, nec filii loco habiturā, nec vestes daturā affirmaret; soror autē, iis èt quib. vestit⁹ erat, illū spoliatū iri addidisset, ipse statim superiorē vestē sibi detrahens, eam in sororis manus proiecit, & ad Nostros adiit; asserens se cū matre habitare nō posse, q; eū in religione turbaret, Puerum Parocho commendarunt Patres: mater ipsa ad Parochum venit, & grauitè, ac non sine lacrymis, de filii inobedientia conquesta fuit. Parochus illam acriter, vti par erat, reprehendit, illique diuinam & humanam vindictam, nisi ab incepto desisteret proposuit, promisit ipsa se in posterum nullā molestiam filio illaturam. Ita puer sua constantia ad eò matrem, fratres, & sorores defatigauit;

gavit; vt illum & scholas, & templum frequentare, Catholiceque viuere permetterent. Percrebuerat iam vbique rumor, bellum pro religione susceptū, omnesque Catholicos Pastores (Iesuitas imprimis) de medio tollendos. Propterea Siculi Sacerdotes & de se, & de aliis solliciti, ex suo catu vnum Michaelem Azkosi, Claudiopolim destinarunt, qui rerum statum à Patrib. cognosceret (Episcopo enim carētes, Societatis superiorem, superioris loco agnoscunt Transyluani Sacerdotes) ille igitur rustica veste indutus, Patres adiit. Ad suos reuertenti, Pater Viceprouincialis, siculicos Sacordotes litteras officii sui, tempore tam calamitoso, grauiter obeundi commonefecit. Sacerdos aut cum iam Siculix fines esset ingressus, in nobilem quendam incidit; à quo qui esset, interrogatus, primum acriter verberatus; deinde literis & pecunia exutus, deducitur ad Pagum proximum, vbi tanquam explorator accusatur. Ad Iudicē ergo vt causa cognosceretur, euocati ex pago primarii, vocatus & Prædicans, vt litteras interpretaretur. Quod cum fideliter fecisset, innocens declaratus, libertate donatus fuit.

Dum hæc fiunt, ecce tibi post celebratam Christi Domini resurrectionem, Claudiopoli adsunt noui ex Somlyo legati, qui Sacerdotem à Patre summis precibus contendunt. Est Somlyo antiquè illius lineæ Bathoreæ sedes, ex qua & Stephanus Rex & Sigismundus Princeps originem trahunt. Cum ergo hi Bathorei omnes Catholici fuerint, Catholicā religionem Somlyenses semper coluerunt; solique in tota Transyluania (Siculos excipio) templum suum, ad hoc vique tempus ab heresi inuiolatū conseruarunt. Tam pie Somlyensium petitioni vt annueret

nueret

nueret Viceprouincialis, Sacerdoté illis licet agrè, quod eius opera Claudiopoli esset necessaria, misit tamen, propterea quod speraretur fore, vt fructus, què ex Somlyésibus esset percepturus, Claudiopolitanū defectū abūde cōpensaret. Sed nescio quateporū iniquitate Sacerdos exturbat⁹, & in eius locū Hæreticus Minister suffectus fuit. Nō potuit tamè à Somlyensib. impetrari, vt ex oppido vniuerso, vel vnicus aut Hæreticas cōciones audiret, aut minimum à recto Catholicæ religionis tramite deflecteret. Omnes mori potius, quam à religione discedere parati.

Interea in Hñgaria factio Botskaiana magnos progress⁹ faciebat, seseq; in Trásyluaniá (vt itadicā) reflectēs, maiores in dies vires acquirebat. Misit Botskai Claudiopolim Cōmissariū Ioannē Inirefi, vt cū illa ciuitate de deditioe ageret, q ex itinere Patrè Viceprouincialé salutans, affirmavit sibi non posse nō esse cordi Societatē, cū Botskai illi præ omnib. Societatē cōmendasset: simul rogavit, ne se Patēr in negotio illo misceret, vel impedimēto illi esset. Sed bonus Cōmissari⁹ petitionis suæ immemor, cū difficiles non nihil Claudiopolitanos ad deditioe reperisset, per Nobile quendā Patrè rogavit iterū, vt suas ipsè partes cū ciuib. interponeret. Cui bene respōdit Patēr, se hoc præstare non posse, tū quia hæc politica ad ipsū nos spectabāt, tū èt quia ab ipso met, vt ab huiusmodi negotijs abstineret, paulò ante monitus erat. Quod tamè responsum eiusmodi rationib. téperatum fuit, vt nō solum Inirefi offensus nō fuerit, sed èt cū ad Botskai rediisset, apud eū Patrè nouis laudib. extulerit. Claudiopolitana igitur Ciuitas ad defectioe sapi⁹ sollicitata, tandè illa deditiois

tionis cōditiones, per Centumviros (hi ciuitatē vniuersam representāt, & ad eos grauiora quæq; negotia spectant) Legatis dandas confecit. Primus articulus fuit, vt sola Arriana Confessio in ciuitate permitteretur. Quod quidē futurū præuiderant ciues Catholici, idēoq; suū ipsi quoq; supplicē libellum Cētumuiris obtulerunt: quo, ne Catholicæ religionis libertas violaretur, petierunt. Petitionis æquitatē fortissimis rationib. probauit Trausnerus: qui vbi perorauit, ūc quodā primario ciue Catholico, è Senatu exiuit. Est n. mos, vt dum de re aliqua disceptatur, illi quorum ea intērest, exeāt; ne in sentētiis dicendis, præsentia sua dissensionum causam præbeāt. Illos cōtinuo secuti sunt 4. alii Catholici: è quib. vn^o, hic nō de amicitia ciuili agitur, inqt, sed de cōsciētia, & ali^o, Christū meū, ait, nō deserā in æternū, alii nulli in vniuerso illo cœtu fuerūt Catholici. Quidā verò Lutherana peste infecti, cū se quoq; vi articuli dānari intelligerēt; licet in ciuitate exercitiū nullū haberēt, ne tamē suā sectā dānare, & Arriana probare viderentur, exire voluerunt. Sed qā nō contra illos, sed tātū agi contra Catholicos illis dictum fuit, acquieuerūt. Secūd^o articul^o, quē determinarūt, is fuit; vt nō solū religionis Catholicæ patrociniū apud Principē non susciperet Senatus, sed grauisima pœna mulctaretur, quicūq; hac de re vel cum ipso Principe agere præsumpsisset. Hæc cum Trausnerus intellexisset, postridie in Senatum venit, & vehementer conquestus est, Senatū vniuersum accerrime perstringens, quod iniquissimos articulos cōstituisset. Ac inter cætera cum mea, inqt, causa iustissima sit, quis prohibeat, vt in Hungaria proficiscens, tibi (ad præcipuū Legatorū cōuersus)
causam

causã tuã peroranti corã Principẽ assistã, atq; in faciẽ resistã? quã si præstitero, quo iure, qua pœna me mulctabit is? Princeps est Pater, duo sum⁹ filii q; petim⁹ panẽ: vni ipse dabit, alteri negabit, vel ne petat alter, ab altero impeditur? Quis vnq; talia vidit? quẽ Respublica similẽ vnq; legẽ tulit? Hęc cũ sũmo Zelo dixisset Trausnerus, Bornomizza senator omnĩ antiquissimus, oĩa verissima & iustissima esse grauisissimis verbis testatus est. Reliqui obmutuere oēs; nec tamẽ p̄pterea pessima consilia sua mutauere. A senatu ad Patrẽ Viceprouincialẽ venit Trausnerus; & in meis, inq; rebus, lente p̄cedere solitus sum, sed hac in re nõ possũ nõ accelerare. Video n. finẽ dierũ meorũ, & quotidie oro. Nunc dimittis seruũ tuũ domine, &c. Nõ ignoro me ab his odio haberi; sed nihil curo. Rogarũt interim Patres Iudicẽ Primariũ (erat is Emericus Gelienus Saxo, cũ Collega Andrea Oĩues Iudice regio; q; abo cũ aliis ante duos annos Societatis eiectionẽ; Collegiũ; demolitionẽ machinati fuerant) Iudicẽ, inq; rogant Patres, vt bonã voluntatẽ, quã verbis s̄pius significauerat, iã re ipsa ostenderet; & in Senatu efficeret, vt ciuitas Societati patrociniũ susciperet, ne in illa Principis mutatione mali aliquid eueniret. Primũ ille se facturũ promisit, postea varias s̄per, vt est vir fictus, p̄textens excusationes rẽ distulit; nec eã nõq; senatũ proposuit. Hoc igitur tẽpore in magno timoris & sp̄ei quasi Euripo, iactabantur nostri. Ex vna parte sp̄e erigebant nobiles multi; q; venientes à Principe, affirmabãt eũ in Transyluania, quoad religionẽ, nihil innouare velle, quoad Societatẽ verò, nõ semel eã se in omnib. saluã & incolumẽ conseruaturum in gratiã eorum, qui eã cõmendabant, iureiurando confir-

confirmasse. Ex altera vero parte timorē incutientes, spē deprimebāt alij, qui Principē audierant cōquerentē de Patrib. q, nimirū illius in Transyluania progressus retardarēt, & quo minus ciuitas Claudiopolitana, multò antè se dederet impediuisent. Vnde amici nonnulli Patrē Viceprouincialē hortabantur, vt vel literis se purgaret, vel èt hominem mitteret, qui pro Societate agens, ne ipsa vel in bonis, vel in personis quicquam pateretur, impetraret, ipse tamen ne illegitimū Principē hunc approbare, seq; ei subiicere videretur, id nequaquā expedire, sed meliorē occasionem expectandā iudicauit.

Itaq; cū legatis Claudiopolitanis in Hūgariā pfectis, miss^o occultè est à Catholicis vn^o, q ad Baltasarē Syluasiū, magne vt erat opinio apud Botskaiū auctoritatis, quē sibi Patronū adoptauerāt, literas ferret, eūq; vt Catholicorū partes, p virili tueretur, cōmuni diū nomine obsecraret. Sed res aliter cecidit. Cū n. Botskai Syluasiū vinculis cōstrictū teneret, Catholicorū legat^o, literas oēs ad Syluasiū datas, opportunè sanè discerpfit. Nā paulò post à Principis senatu accersitur; & an vllas Claudiopolitanorū, Patrūue literas habeat; & à quoue, & qua de causā à Societate mittatur, diligētissimè examinatur. Ipse ne maiorē suspicionē incurrat; reliquas literas, quas seruarat tradit: inter eas erāt nōnullæ à Patre Viceprouinciali ad R. P. Generalē, aliosq; Patres exarata: q̄ q̄a nihil q, Botskaiū offenderet, cōtinebāt; p̄sente ipsomet latore lacerata fuere. Porrò Claudiopolitani legati reb. ex animi sentētia gestis demū rediēre, A quorū reditu, die 16. Iulii Añi Domini 1505. mane, 4. Senatores nomine ciuitatis, Patrē Viceprouincialē salutantes eidē Principis Botskai literas exhibuerunt: ad quas vt antequā ciuiū conuentus dimitteretur responde-

sponderet, petierunt. Pater lectis literis, & re Deo per sacrificium precesq; cōmendata, domū Senatoriam, assumpto socio, qui & idē interpret esset, addiit, loco inter primos Senatores sibi assignato cum venisset, confedit. Responsum igitur quod expectabāt daturus, primū iplis annuentib. Principis literas quæ sequuntur voce clara legit.

STEPHANVS DEI GRATIA HVNGARIE Transylvaniæque Princeps & Siculorum Comes, &c.

Reverēdi & honorabiles domini, gr̄ate nobis dilecti, salutē & fauorē. Requisiti sumus ab universitate fidelū nostrorū inhabitatorū civitatis nostræ Colosvariensis humillimē nobis supplicantiū, occupata esse superiorib. temporib. ab iplis quædā bona & hæreditates, quorū quarūne in pacifico dominio se maioresque suos à memoria hominum eo vique p̄stitisse clarū est. Porro cū iustis ipsorū iniuriis, diutius defraudari iniuriōsum arbitrentur, & universalis iustitia, quo amicabile inter homines cōcordia vegetiore modo conseruetur, suum cuique reddi iubeat. Ideo dominationes vestras amanter rogandas duximus, ut erepta qualiacunque ipsorū bona & hæreditates sp̄taneē ac beneuolē restituere velint; atq; eo pacto pacis, cōcordiæq; amātiōres reperti, ansam dissidii, & mutuæ æmulationis penitus tollere cōtendāt. Qua quidē in re, si quid nostri ēt ob respectū fecerint, re nobis gratissimā præstabit. Et cū his easdē bene valere cupimus. Datū in libera civitate nostra Cassoviēsī, die 7. Mēsis Iul. 1605.

Quib. lectis, quid petat Princeps (inquit Pater) audiistis, quid respōdeatur iā intelligatis. Res omnino duas Princeps suis literis cōprehendisse videtur.

Primum

Primum enim Senatū apud eum conquestum esse; nosque tanquam suorum bonorum ereptores, & iniustos detentores accusasse docet, deinde vt huiusmodi bona, pacis & concordiae cōseruandæ gratia vobis restituamus, clementer hortatur. Verum quod ad primum attinet, ignoro prorsus, me aut vllum ex p̄decessoribus meis, quidpiā vel à ciuitate, vel à ciue; aut vi eripuisse aliquando, aut iniuste detinere. Equidem de me illud affirmare possum; me eo semper animo fuisse, vt amittere mea, quā aliena rapere mallet. Vos igitur obsecro; vt quænam illa sint bona, de quibus conquerimini, declaratis, siquidem hac de re Princeps in suis literis nihil omnino significauit. Quod ad alterum literarum caput spectat: oro vos & obtestor; vt quam pacem & concordiam Princeps optare se demonstrat, illā mecum & habere & tueri velitis. Hic à Senatu Patri dictum, vt domum se reciperet; eò enim Senatus per suos missurum responsum, reuult Pater, ne mittendis vltro citroque legatis, difficultates auerentur. Quare se foris tantisper expectaturum, quoad Senatus more suo aliquid deliberasset. Placuit Senatui. Pater igitur in inferiori conclauis, tres ferè quadrantes expectauit: deinde vocato Senatus in hæc verba respondit. Bona, quæ nobis erepta dicimus, sunt templum, Domus Parochialis, Scholæ, mola, & Domus reliqua, quibus gaudent Reuerendæ Paternitates Vestræ. Pro his Principem requisimus, hæc nobis hodie restitui petimus & volumus. Ad quæ Pater: hæc quidem à Principe Senatum postulasse me non latuit, verum cum in literis non exprimeretur, quænam illa esset, non im-

Mm

merito

meritò dubitavi. Atqui satis constat, Principem vobis nobilissimis etiam iuratò promississe, se in hoc gravissimo negotio nihil immutaturum, nec vobis immutèt, permissurum; quoad ipsemet in generalibus Regni comitiis illud cognoscat, & partem traque audita, cuius bona illa esse debeant, de iure decernat. Porro non video, qua ratione hæc bona vobis vi erepta dicere possitis, cum illa nobis, vobis consentientibus, à legitimo Principis illius temporis Magistratu, ut iustitiæ satisficeret, legitime tradita, iustitiæ enim ratio postulat, ut qui rem illam iniuste adimit; ut illi fiat satis, suam ipse iustitiam amittat. Cum igitur templum nobis, Scholas, ædes alia ademeritis; optimo iure templum pro templo, Scholas pro Scholis, ædes pro ædibus, adjudicari fuere nobis. Alia via superest nulla; quam ut res vel de iure, vel de facto decernatur, de iure nunc fieri non potest absente iudice: ut de facto fiat, æquitas non permittit. Quocirca per ipsa misericordiam Dei viscera, ne in re tanti momenti præcipitetis, vos rogo; quæ cum sit coniuncta cum causa Dei & Religionis, ego vobis cedere non possum. Hæc Pater Senatus deliberationem instituit novam. Sed Tranterius rei indignitate motus, multis iudicium iniquitatem profecutus, à Senatu cum septè aliis Catholicis discedit. Reliqui Senatores post deliberationem satis longam reuocant Patrem: commemorant bona, de quibus agitur, sibi non à Patribus, sed alijs per vim erepta, à quibus tradita sunt Patribus: Commissarium Krausenek à Iudice vi extorisse templi claves; Generalem Bastam eidem Iudici nisi Domum Parochiæ vicinam procuraret, suspendium esse

esse minitatum: habere se præterea literas Patrum nostrorum, contra ciuitatem scriptas. Ad hunc Pater, litteras, inquit, libenter videbo. Notarius porrexit, & eas Pater alta voce legit, continebant illæ probra nonnulla in ciues, ob facinus commissum contra Societatem, in templi, Collegij, & Seminarij demolitionem, in ipsorumque Patrum tum seditiosa exturbatione, atq; etiam trucidatione. Læctis litteris, nomina, inquit, subscriptorum noui, manū non noui. At Socius Patris, ego verò, inquit, noui manum non esse illorum. Nam illorum vterque vsu manuum priuatus erat. Quid quod alter nec scribere nouit, nec litteras vnquam didicit? erant hi duo illi ægroti, de quibus in Collegij direptione dictum est. Tum verò Pater inique secum agi, serio monere, ne litteræ ab aliis malitiose confictæ, per calumniam Societati adscribantur. Porro fueritne vis illata, necne ipsis à Commissario vel Generali, se ignorare: certè, ait, Pater, ex comitiis Deuensibus articulū hac de re habemus, ab vniuersa Prouincia, & à vobis qui adfuiistis confirmatum. Si ergo comitia legitima illa fuere, non video quo iure id vos auferre possitis, quod iure semel attribuistis. Quod si quis illegitima esse dicat: illud vero nec mihi, nec vlli constare potest, nisi Superior, hoc est, Princeps, ita esse declaret. Expectetur ergo ille, donec veniat, causam cognoscat; & quid tam mihi, quam vobis faciendum sit, arbitrio suo ostendat. Interim vos obsecro, ne turbetis Societatem, sed illam suis pacificè frui permittatis. Simul illud diligentissime hortor & moneo, tria hæc sedulo cogitetis. Primum omnium, tremendum Dei tribunal;

Mm 2 coram

coram quo omnes nos stare oporteat, & de factis propriis rationem reddere. Alterum est commune bonum ciuitatis, quæ vestrae curæ commissa, omnia suo iure à vobis iusta, & honesta petit. Postremum quod vobis commendatum volo, est; vt quibuscunq; agatis, diligenter & accurate perpendatis, vobis enim negotium est cum hominibus Religiosis, qui patriæ vestrae nunquam obfuerunt, plurimum vero sapius profuerunt. Testes vos ipsos appello, qui cum operam meam in vestris calamitatibus requireretis, id non semel summam vos fuisse expertos, vltro falsi estis. Quem animum erga vos semper habuimus, eundem hunc conseruamus adhuc, & quoad vixerimus conseruaturi sumus. Vtinam amor nostro pari vos benevolentia tandem aliquando respondeatis. Audiuerunt hæc omnia attente Senatores: & Patri, non esse cur amplius ibi moraretur, se verò domum conferret, quicquid statuissent, illi significaturos. Ille igitur omnibus salutatis e Praetorio domum se recepit. Senatores, cum abesse Catholicos viderent, nec amplius Patrem illis coram responsurum expectarent, illud palam consiliunt ineunt & vrinent: vt nulla via iuris seruata, continuo Patres templo, Scholis & omnibus spoliarent, atque etiam ciuitate exturbent. Quare Senatores quatuor ad Patrem expediunt cum mandatis. Significam voluntatem vltimam Senatus esse, vt vsque ad horam quintam vespertinam (iam prima à meridie preterierat) templo, & Scholis excedat, interim res suas auferat; ad diem verò Martis (erat tunc dies Sabathi) domo etiam discedat: Senatui autem curæ fore, ne intra hoc tempus damnum vllum aut iniuriam

riam patitur: supra illud tempus, nullam protectionem Patribus ciuitatem polliceri. Pater scriptum hac de re decretum petijt; sed illi se habere negarūt; mandata autem ciuitatis se referre solum. Tum Pater, nō de vestra, inquit, relatione dubito: sed quod de protectione dicitis, explicatius scire volo. Cum autem illi se nihil aliud in mandatis habere responderent: propterea, inquit Pater, decretum requiro, quod cum vrgeret vehementius, dixerunt illi: Senatū iam solutum esse, decretū haberi non posse. Quamobrem quia iam æquitas omnis exulabat, nullus quoque consultationi locus erat; è templo res sacræ omnes (præter imaginem Crucifixi testā tela nigra Quadragesimæ, vt fieri solet, tempore) sunt exportatæ, ne tumultuanti plebi occasio præberetur in eas inuolandi. Denudato igitur templo, spoliatis altaribus, facta oratione, & recitato psalmo Miserere, Pater Viceprouincialis digreditur ex templo, postquam non paucos qui aderant Catholicos, solatus fuisset eo argumento, quod licet templum amitteremus, Deum tamen, propter quem sunt tēpla, non amitti. Vix exiuerat Pater; & ecce tibi cum aliis ciuibus intrat Iudex Regius; homo, si quis alius impius, & temerarius. Is cum telam ex altari pendentem vidisset, id quod erat ratus; ædiles imaginem auferre iussit; qui cum inscio Patre se facturos negarent, per eosdem Patri nunciauit fore, vt omnia lacerarentur: quare si charam haberet imaginem, illam auferri curaret. Quod factum est, scissa circumquaque tela depicta: ornamenta enim deponendi neque tempus erat, neque modus. Verum hoc spoliationis initium, non etiam finis fuit. In tē-

plum enim Arriani irruentes Altaria lapidea, reliqua-
 que omnia, quæ diuini cultus speciem aliquam re-
 ferebāt, funditus euerterūt. Duo enim ipsi, & præ-
 terea nihil in templis requirunt, cathedram pro cō-
 cionatoribus, & scamna pro Auditotibus. Magnus
 Catholicorū secutus est dolor; magna Arrianorum
 exultatio, passim aduolabant ad templum, sedes de-
 ligebant, & sibi de restituta religione gratulaban-
 tur. Erat in choro musicum instrumentum, vulgo
 Positium appellant, quod Claudiopoli Baſta re-
 liquerat. Illud Arrianorum discipuli perfregerunt,
 & in sexcentas partes discerpserunt. Iam orbatō li-
 cet templo Societas, non tamen salutis animarum
 curam deponebat. Iudices igitur rogauit, vt sibi sua
 ministeria exercere, & poſtridiē, qui erat dies Do-
 minicus, alicubi concionari liceret. Annuerunt illi,
 sed ne concio alibi fieret, quam in Domo Parochi-
 ali. Per duos ciues tranſegit negotium istud Socie-
 tas. Quibus etiam primarius Iudex dixit, ciuitatem
 quidem nulla Principis auctoritate templum rece-
 pisse; verum ipsius Principis aduentum conſulto
 præuenisse; ne ipse à Catholicis templum auferret,
 & Calvinistis, quos colit, traderet. Quo tempore
 cognitum est etiam, quatuor Legatos, qui iuerat ad
 Principem, valde eiectionem nostram vrſiſſe. Qui
 primas legationis partes obiuit, contraque Socie-
 tatem omnium acerrimè pugnasse dictus est, est ille
 ipse, quem antea Pater Viceprouincialis à vinculis
 liberarat: alius iam ab illo, qui dum captiuus effect,
 & facinora in Societatem à se admissa non negabat,
 & filio prodigo se comparabat, & beneficium à So-
 cietate acceptum, in cœlum vsque euehebat. Dede-
 rat

rat Senatus nobis milites aliquot, qui domum nostram illa nocte & sequentibus diebus custodirent; posttridie igitur in loco satis amplo, post Sacrum habita concio; ubi Auditores opinioni multo plures non solum Catholici, sed etiam aliarum Sectarum hæretici, qui Arrianismum detestantur. In fine concionis, magna commotio fuit, magnus omnium ploratus. Concionator spem bonam omnes habere iussit, modestiam in primis illo tempore necessariam, humilitatem & pietatem commendauit: & paucis, quæ ad consolandos animos afflictos facere videbantur, prolatis; concionem lacrymantem dimisit.

Societati in hac calamitate adfuerunt duo ex præcipua nobilitate viri, Sigismundus Sarmaghius, optime de Societate meritus, & Franciscus Vas, summus & ipse eiusdem fautor. Istorum hic fortè fortuna ex itinere Claudiopolim deflexerat, ille monitus, ex arce sua ad ciuitatem aduolat. Porro Pater Viceprouincialis, nè aliquid intentatum relinqueret, rogatum Iudicem misit, vt sequenti luce Senatui, si non centum Patrum, saltem ordinarium conuocaret, se enim habere, quod cum illis necessario communicaret. Fecit Iudex, & die Lunæ Senatui ingressus est. Eum secutus est Pater, cum supradictis duobus nobilibus testibus futuris, si quando opus foret. Vbi postquã consedisset, sic exorsus est. Nudiustertius in Senatu fui: Principis litteras legi: earum sensus exposui: & quia me accusatum esse intellexeram, accusationem dilui, domum cum iuissem, à vobis me damnatum esse cognoui. Quo iudice idem factum sit, & quomodo, nondum perspi-

cere potui. Decretum à vobis, vt & iudicem agnoscerem, & sententiam perspectam haberem, petij; negatum id mihi est contra oëm iuris formam. Sed quaeso vos, quæ sententia iusta esse potest, vbi iudex legimus abest, Princeps nimirum, ab ipsamet ciuitate electus? ad quem sicuti antea appellauit, sic nunc iterum & centies appello. Quæ licet ita se habeant, ego tamen nè perturbationis causam darem, vobis imperantibus obtemperavi; atque templo & Scholis, hora præscripta celsi: superest vt cras recto cedam. Verum quò mihi inde migrandum sit, profus ignoro. Vos igitur, vestram siue iniustitiam siue humanitatē experturus, accessi Meminit Iudex, se, vt aliquando vitam suam à periculo immunem seruariet, S. memoriæ P. Maiorij Prædecessorem meum, qui Collegio & templo nostro dirutis, exiret in Monastor: sapius adijisse, rogasseque; vt Pater ciuitatem ingrederetur, se Domum Parochialem Societati tanquam propriam assignare, quod quidem bonus Pater fecit tandem: tum vt ciuitati morem gereret, tum vt Iudicem à mortis periculo liberaret. Nunc ego vos rogo, vt hanc eandem Domum tunc vtrò oblatam nobis inhabitandam permittat, aut certè, de aliqua honesta domo nobis in ciuitate prospiciatis, in qua, secundum nostra priuilegia sub ciuitatis tutela, ministeria nostra exercere valeamus. Nondum est annus; cum vos sapissimè Patrem me, & defēsorem vestrum appellabatis; quaeso vos, ne ita mecum agatis: vt si iam Patrem habere me velitis, veluti cum hoste agere videamini. Quia verò in re tanti momenti, decretum à ciuitate factum quod & antea petij, & nunc denuò peto, habere uo
possum

possum; duos hos nobilissimos viros testes habere volo: vt si quando opus fuerit, me nihil aut temerè aut imprudèter egisse, sed vi coactum sortem hanc subiisse, testentur. Hic Vas alter è Nobilibus, facta prius à Iudice loquendi copia, vbi multis de statu Societatis questus fuisset: mirari se dixit repentinā hanc ciuitatis deliberationem: se iterum ac tertio pro Societate cum Principe egisse; respondisseque Principem, hanc quidem fuisse præcipuam Claudiopolitanorum petitionem, vt Patres exturbare possent; se tamen nihil de eare decreuisse, omnia ad suum aduentum detulisse. Quare Vas orare Senatū, vt in negotio lentius atque mitius procedat. Dixit eadem Sarmasaghius nobiliū alter duorū; qui ipse quoque eam fuisse Principis voluntatem, se ex ipso met Principe intellexisse confirmauit. Addiditque, vtilem & necessariam inter ciuitatem & nobiles communicationem, nulla re magis sublatum iri, quam si præter iuris ordinem, à ciuitate aliquid accideret Societati: læsis Societatis priuilegiis, ipsā nobilitatem lædi; cuius priuilegiorum status alius non esset, quam Societatis ipsius. Ad hæc respondit Iudex, rem grauiorem esse, quam vt extempore Senatus respondere possit. Quare se domum conferrent; Senatum consultaturum; quicquid deliberasset, per Senatores significaturum. Paulò post duo Senatores, nomine Senatus Patri significant; Senatum ipsum vniuersę ciuitatis decretum infringere nec posse nec velle. Quare crastina luce Domo emigrandum esse, ad illud vsque tempus, tutelam ei non defuturam. Quod autem virgeret Pater, de habitatione aliqua, sub ciuitatis tutela impetran-

da, ea de re nihil quod responderent, se à Senatu habere dixerūt; illud adiicientes, sibi mandatum esse, vt Patrem rogarent, vellet imperare silentium Catholicis, execrationes multas in ciuitatem instantibus, ne grauius aliquid eueniret. Et Pater se iam præuenisse responder. Quod si, ait, essent sub potestate mea coërcitiua, sicuti sub Senatus potestate est plebs Claudiopolitana, hæc admonitio non fuisset necessaria. Verū dabitur opera, vt Catholici suā modestiam ostendāt, & nullam diffensionis occasione præbeāt. Tum Senatorum alter, ad illos duos nobiles cōuersus; Senatus, inquit, vobis in omnibus obsequi vellet; sed cum hic de Religione & conscientia agatur, se nihil amicitiaē dare posse nunciat. Pater vt vidit Senatum id quod præcipuum erat dissimulare, aliud è re ipsa consilium cepit. Illi domum suā satis amplam, & ad munia Societatis accommodatā obtulerat bonus ille senex Bornamizza, ad illum igitur misit, vt videret, num sibi Patres hospitio accipere liceret. Ille Iudicem adit, & petit, Iudex negat: instat ille, hic mutatis loquendi formulis, modò non licere, modò tutum nō esse, modò alijs verbis, quibus hoc illi prohiberi ostenderet, respondit. cum Iudice erat Primarius quidam ciuis Lutheranus, huic res indigna visa est, & ergone, inquit, quod omnibus præstare possum, Societati præstare nequeam? & solum viris hisce honestissimis hospitalitatis iura denegem? Ad quem Iudex, si quando ad ciuitatem quempiam illorum venire contingat, illis hospitium dare non prohiberis, sed vt iam aliquem retineas, nec tibi suaserim, nec vlli auctor fuerim. Quæ vt intellexit Pater, ne quidquam

quam intentatū maneret, & adhuc amplius Iudicis
animum exploraret, ad eum misit prædictos duos
Nobiles, qui cum eo de securitate Patrum agerent;
& intelligerent, an verè Senatus decreto, illis om-
nino è ciuitate migrandum esset. Quibus ille cla-
re respondit, omnino esse. Et idcirco illos frustra la-
borare, cum statutū esset, vt illo ipso die (erat enim
dies Martis) hora quinta, vel sexta, vellent nollent,
è ciuitate discederent. Ad vltimum igitur fere mo-
mentum ventum erat; Et ecce adsunt duo è Cen-
tumviris, qui domum lustrant, & ea quæ ad Mini-
strum, qui antea domum habitabat, spectarent, sibi
tradi postulant. Factum id abunde. Licet. n. quando
nostri domum sunt ingressi, nulla rerum assi-
gnatio facta sit, tamen in discessu, longo rerum
catalogo, eadem die excogitato, satisfacere debue-
runt. Sed nulla difficultas, quia non ea sola, multo
plura relicta fuere; & si aliquid defuit, quadruplum
restitutum fuit. Neq; enim in illa temporis exigui-
tate potuerūt Patres omnia efferre, & ideo magnā
rerum suarum iacturam passi fuere. Qua etiam de
re cum Nobilem quendam ad Iudicem rogatum
misissent, vt sequenti die quædam efferre liceret,
quæ temporis, hominum, & currum penuria, illo
die efferri non poterant, Iudex Regius, qui Prima-
rio aderat, homo sui impotens, Nuncia, inquit, Pa-
tribus nobiscum ne iocentur, tempus præscriptum
sciunt, intra illud sibi prospiciant, ne quid deterius
illis contingat. Quod vt audiuit Pater, sereno vultu
suos conuocatos, quomodo egrediendum esset,
commonescit. Non enim licebat amplius morari
in ciuitate, vbi Societas neque proprias ædes habe-
bat.

bat, neque apud alios esse permittebatur; neque tu-
telam ullam contra factiosos impetrare poterat. Et
communis bonorum omnium sensus erat, non ef-
se expectandam illam vim, quam multi minaban-
tur, ne Societas & temere agere, & in ciuitate ru-
multum excitare, & Catholicos omnes periculo
exponere videretur: erat enim dubium, si populus
Societatem irruisset, non antè quieturum, quam in
quorum Catholicorum sanguine ciuitas redundasset.
Hora igitur fere post meridiem quarta, die 19. mensi-
sis Iulij anni 1605. è ciuitate discesserunt Patres.
Eos comitari sunt Sarmasaghis, Traufnerus, & alij
nonnulli ciues, & nobiles Catholici, reliquis se-
domi continentibus, tum ob tristitiam, tum quia
prudentionibus id consultius visum fuit. In porta
ciuitatis quatuor ciues nomine Iudicum, Senatus,
& ciuitatis, Patri Viceprouinciali humaniter ma-
ledixerunt. Quibus paucis sed grauer resalutatis,
currum ipse conscendit; & cum suis, qui duobus
curribus uehebantur, in Monastor venit, comitan-
tibus supra nominatis; & præterea sexdecim milite-
ribus sclopetarijs, quos usque ad fines Monastor
à ciuitate discriminantes, Claudiopolitanus Iudex
illi adiunxit: qui deinceps nullum ex Patribus ciui-
tatem ingredi permisit. Communis amicorum sen-
tentia erat, Patres in Monastor non sine vitæ peri-
culo certo versari; & ideo ad tutiorem locum mi-
grandum esse. Timebatur enim, ne vel aliqua latro-
num manus, spe prædæ illos inuaderet; vel et-
iam, ne ciues insidias molirentur, quod factum diffi-
cile non fuisset. Est enim Monastor locus præter in-
iuriam temporum apertus, & omnibus sine vlla
defensione

defensione expositus. Hortantibus igitur amicis,
& bono impellente Sarmasaghio, cum vno die ibi
mansissent, nocturno itinere, ad ipsius Sarmasaghij
arctem (Gherend appellatur) discesserunt: relicto
vnico Fratre, qui Monostorienfem Oeconomiam
administraret. Ad Principem etiam, qui tunc ex
Hungaria in Transylvaniam iter adornabat, litte-
ras dedit Patrem, quibus illum de omnibus certio-
renfecit, acque rogavit vt Societatis patrocinium
susceperet, ne qui proprijs sedibus spoliati erant, vi-
ta quoque spoliarentur. Quinto decimo post die
Pater Viceprovincialis cum Socio in Monostor
concionaturo redijt. Hoc enim Catholici petebant,
nec pericula vlla iam imminere videbantur. Diebus
igitur festis, ex ciuitate tam multi ad concionem
confluebant, vt vix in ciuitate plures conuenire
consueuerint.

Sub idem tempus, circa festum B. Virginis Af-
sumptæ, Botskai Prouinciam ingressus est. Per Mi-
chaelem igitur Kataj Cancellarium, qui cum vxo-
re, ante duos circiter annos, ad Catholicam Reli-
gionem Societatis opera conuersus fuerat, qui-
que pro Societate omnia sese facturum promise-
rat, Audientiam petijt & impetrauit P. Viceprouin-
cialis, & Princeps ipse, per Nobilem quendam Ste-
phano Kendio, vt Patrem accerferet, nunciauit. Sed
P. ciuitatē ingressus, cum per Secretariū nescio qd
turbatum fuisset, redijt in Monostor. Postridie ma-
ne ad Patres venit Georgius Homonnaij, iuuenis
insignis Catholicus & Principis Consiliarius, qui à
Principe audientia impe rata, Patrem vt veniret,
monuit. Iuit Pater; sed in ipsomet ciuitatis limine,
trabem

trabem quandam demiserunt custodes, ne curru quo vehebantur, ulterius progredi posset. Monitus est Homonnaj qui statim iudici significavit voluntatem Principis esse, ut Pater ingrederetur: sed nihil effecit. Pater igitur, re infecta iterum redijt, sed Homonnaj, ut dignitatem suam tueretur; sequenti die cū Principe de iniuria conque-
 est. Cui ille se omnino eodem die Patre admittere velle respondit. Tertio igitur vocatus, tandem ad Principem fuit introductus, quo tempore is erat cum omnibus Magnatibus atque Consiliarijs. Itaque Pater coram omnibus amoliri à se primum suspicionem de impeditis Hungarorum, & felicibus Serenitatis suæ successibus: deinde suam vniuersam erga Hungaros voluntatem optimam semper fuisse, testari posse tum Nobiles Transylvanos, tum ciues Claudiopolitanos: se enim, quicquid gratiæ & auctoritatis apud Cæsareos habuisset aliquando, totum id in Hungariæ commodum contulisse: contra Principem nihil vnquam attentasse; se utpote Religiosum, religiosa curasse; ab ijs omnibus, quæ statum dedecuisse suum, abstinuisse; in spiritualibus laborasse, à politicis abhorruisse. Tum vero proponere miserum Societatis nostræ statum, explicare difficilem ac seuerum Claudiopolitanorum animum, qui Patres innoxios eiecerunt, domicilium non modo non concesserunt, sed nec eos hospitium in ciuitate habere permiserunt: rogare proinde suo & Societatis totius nomine, ut eiectiones in pristinum ciuitatis locum restituant, & in reliqua Prouincia, auctoritate protegere velit. Tum deniq; offerre sua Pater obsequia Principi, cum in alijs

alijs, tum præcipue in ingenua iuuentutis educatione. Ad hæc Princeps, interprete Cancellario, primum gratias egit pro bona erga nationem suam voluntate; deinde Patrem bono animo esse iussit: sibi enim semper cordi futuram Societatem: demum ea quæ petebantur, respondit, utpote grauisissima, non posse à se solo expediri; quare necessum esse, ut Pater daret in scriptis, quæ desiderabat; ut ea cum consilio eorum, quorum intererat, determinare posset. Tum conuersus ad socium Patris, quem Hungarum esse intellexit, patria lingua illi iniunxit, ut Patri diceret, se semper Societati fauturum, ubicunq; posset. Simulabat Botskai se bene erga Societatem animatum, tum, ne in illo primo ingressu, Catholicos offenderet, tum et, quia cum multa à Germanis apud nostros relicta esse existimaret, ea ex eorum manibus extorquere volebat. Verum cum postea & Patrem Viceprovincialem per amicos tentasset, & quicquid in Gherend habebamus, lustrari iussisset, & nihil profus, quia profus nihil relictum erat, inuenisset, minus bonam in nostros voluntatem ostendere cepit. Claudiopoli habenda erant comitia; & iam erant indicta, sed dum tempus præfixum expectatur, monetur Princeps Nobiles præcipuos adesse non posse. Cum enim tunc ciuitatem, dictam Segesuar, obsiderent; ibique Simon Moldauus, cum Moldauicis copijs, Turcarum autem Bassa cum Turcicis adessent; non sine magno castrorum incommodo & periculo, tam procul inde discedere potuissent, quare vel comitia differenda, vel viciniorem locum deligendum. Electa igitur ciuitas alia, Megias scilicet, in centro fere Prouinciæ, non procul à Castris collocata.

collocata.

collocata. Illuc iuit P. Viceprovincialis. At neque ibi prius incepta comitia, q̄ Segesuariense negotiū absolutum. Eam igitur ciuitatē cum Arce deditione recepit Princeps, dimissis qui intus erant, Germanis militibus, cum Polonis Lofacis: quibus cum etiam permisi sunt abire illi duo Commissarij Cæsarei; qui vt alibi diximus, supererant in Transyluania. Cum iisdem abierunt etiam, cum alij, tum tres illi Cancellarij, qui per iniuriam in cōpedes paulo antē coniecti fuerant: pro quibus vt abire possent, Patres lytrum persoluerūt. Hic Pater bello iam cōfecto, memoriale, quod Claudiopoli à Principe directe iussus erat, illud per Franciscū Darocium transmissit ad Cancellarium, à quo Principi offerendum esset. Est Darocius in Hungaria Nobilis magnus, sed maior Catholicus, & Societatis amarissimus, quem ante hos tumultus Transyluaniæ Cancellariū constituerat Cæsar. Quia verò hisce turbis excitatis in Cæsaris fidelitate manebat, seque quantum poterat à Botskajanis defendebat; tandem structis infidijs capt⁹ fuit, & in Szakmar (quæ arx iam in Botskaj manus deuenerat) per multos menses, in arctissima custodia detētus. Verū cum magnis viris pro ipso intercedētibus liberatus fuisset, eum Princeps secum in Transyluaniam duxerat, huius opera utebatur Pater, quia fidelis erat, magnæq; apud oēs auctoritatis. Cum offerret Principi Cancellarius scriptum Patris, interrogauit Princeps, à quonam illud recepisset? à Darocio respondit Cancellarius. Tum Botskaj vehementi ira commotus, si hoc, inquit, mihi de illo persuasissimem, nunquam ille ex carcere euasisset; Et quomodo, inquit Darocius, me rem

ingra-

rem ingrati Principi facturū cogitare potui; cum ipsemet Princeps per me cū Patribus egerit, eorūque causam arbitrio Regni se relicturum significarit? Ad hæc alter, non amplius, inquit, Princeps huius est voluntatis. Iam vero intellexit Pater, verum esse id, de quo antea semper valde suspicatus fuerat; Principis nimirum voluntatem aliam esse, ac Claudiopoli significarat. Ostendebat ille quidem verbo se velle, vt Prouincia de Societate libere sententiam ferret; quam eandem se quoque ratam habiturum dictitabat: re autem vera, vt Societas è Regno pelleretur, volebat. Quod quidem ipsum vt à Regno decerneretur, miro artificio procurabat. Cum enim illud partim hæreticum, partim Catholicū esse non ignoraret, hæreticos & numero plures, & Societati per se satis infensos, nullo negotio ad se traxit. Catholicos verò varijs cuniculis oppugnare cœpit: nam nonnullos ex præcipuis Societatis fautoribus, varias ob causas ne sibi impedimento essent, aliò ablegauit: alijs voluntatem suam modo per se, modo per alios indicans, talem metum incussit; vt iam paucissimi essent, qui se Societatis fautores profiterentur; rari, qui cum Patre agere auderent. Dixit aliquando Pater Cancellario, se Principem adire velle, sed ille non expedire renunciauit, melius esse, vt se domi contineret; dolere quidem, quod cum illo agere nequiret, sed aliud fieri non posse: Societati omnino è Regno cedendum: at tamen non esse de vita timendum, vt enim honeste dimitteretur, constitutum esse. Itaque Pater omni humano destitutus præsidio, magno conatu spem in Deo collocandam ratus, suos tam in Chetend, quam in Mono-

stor, per litteras, magis quam antea orationi instare iussit. Quos nihilominus, vt se ad iter pararent, omniaque tanquam de manu Dei, summa cum humilitate, patientia & silentio suscipere, commonefecit. Interim ipse, ne qua in re causa deesset, illum eandem libellum, quem Principi obtulerat, Regno quoque presentauit. Continebat ille petitionem restitutionis in ciuitatem Claudiopolitam, tutelae Principis & Regni, rationes nonnullas, quibus Societas causae suae aequitatem ostendebat. Aderat iam tempus, quo in comitijs de Societate agendum erat; cum ecce tibi in templo, plenissima concione, praecipui haereticorum ministri Arianus & Calvinista, longissimam ambo in Societatem orationem habuere. Vtriusque scopus erat, vt Societas e Regno amandaretur. Dimissa concione, praecipui quique, maxime vero ij, qui ius suffragii habebant, adeunt Gabrielem Halerum, Senatorem praecipuum, & magnae virum auctoritatis, qui ne cum alijs in templo esset, podagra fuerat impeditus: adeunt inquam, vt ibi primum de Religione, & ceteros, quos de alijs rebus determinarent, conscribant articulos. Magna de Societate orta contentio, multis eam acriter oppugnantibus; paucis vero, sed strenue propugnantibus. Inter alios Stephanus Kendij Zelus enituit, cui cum obijceretur Patrens, qui olim cum alijs in ableganda Societate conspirarat; psum iam parente sapientiore esse non oportere, propter illud peccatum, inquit Kendius, cum Deus pessimo fine puniuit. Fuit parens eius summus Senator, & nobilitate, opibus, prudentia totius Regni facile Princeps, quia vero Haereticus, magnus

gnus etiam Societatis inimicus. Hic cum alijs magnatibus, à Principe Sigismundo prodicionis nomine notatus, capite plexus fuerat. Cum similia Francisco Vas obijcerentur; nisi meus parens, inquit ille, accelerata morte se surripuisset, eandem forte cum alijs sortem obijisset. Comitij tunc præerat Trausnerus (quo munere qui fungitur, Regni lingua, seu Orator appellatur) Cum enim Princeps, quem Regnum delegerat, non admisisset; neq; Regnum quem illi Princeps proposuerat; tertio demum loco à Principe Trausnerus nominatus fuit, quem Regnum cum applausu accepit: licet ipse graui excusatione, sese ab onere subeundo subtraheret. Ita factum est; vt qui antea ob mutatam Religionem, à plurimis contemnebatur, supra omnes extolleretur. Is igitur, cum partem aduersam adeò concitatam aduerteret, vt illius imperus sustinere difficile nimis esset, vt eam refrenaret, quæ in scriptis P. Viceprovincialis obtulerat legi iussit, rationesq; singulas diligenter ponderando, Societatem iure pelli non posse demonstrauit. Verum illi, quibus pro ratione voluntas erat, in id totis viribus incumbabant, vt quod in animo fixum erat, executioni mādarent; id iure an iniuria fieret, nihili pendebant. Parte itaque aduersa numero suffragiorum superante; vt Societas è Regno proscriberetur scriptus est articulus. Nimirum videbant Hæretici Religionem Catholicam non prius extirpari posse, quam Societas è medio tolleretur. Est enim Transyluania in tres quasi diuisa partes; vnā occupant Saxones, apud quos exulat Catholica Religio; alteram Siculi, quorum aliqua pars est quidem Catholica, & non-

nullos Sacerdotes habet, tamen vt plurimum ritus, & se è vxoratos: tertiam partem, quæ potior est, reliqui obtinent Hungari, in qua vix vnum vel alterum Sacerdotem Catholicum inuenias. Cum igitur in tota Transyluania, præter Societatis scholas, nullæ aliæ Catholicæ reperiantur; Sacerdotes autem ob defectû Episcoporum propagari nõ possunt, facile cum lumine fidei, sacerdotalis quoque linea exstingueretur. Sed vt ad comitia redeamus, dum hæc faciunt, Nobilis quidam Catholicus, Prouinciali refert, Hæreticorum Ministros, contra Patres & Religionem Catholicam, in templo debacchatos, nullum fuisse, qui responderet, eorumque petulantiam retunderet. Pater, in re tam graui & iusta minime tacendum ratus, omnia statim virtusque accusatoris puncta notari iubet; & nequam alicuius momenti omitteretur, tribus alijs viris doctis, qui perorantes audierant, accersitis, quibus illam contulit. Post meridiem cibum sumpturus, & continuo rediturus, domum venit Transiluanus (hic enim cum Patre ad comitia venerat, & eodem cum ipso hospitio utebatur) litteras illi Patre ad Regnum dedit, quibus hoc vnum, vt ipse quoque eodem die audiretur, petebat. Verum quia totum illum diem apud Hallerum consumpsit, nulla dandi litteras occasio fuit. Postridie igitur qui fuit 14. Decembris, sanctissimæ Crucis Exaltationi dicatus, manè templum ingressus est Pater, & ibi ad Proceres congregatos per præcipuum quendam Nobilem litteras obsignatas misit, quibus illud idem, vt nimirum à Regno audiretur, exposcebat. Litteræ alta voce lectæ fuerunt; & cum petitionis iustitiam.

stiriam honestatemq; agr ouissent, annuerunt oēs;
 & Patri vt accederet, significarūt. Accessit ille, & in
 summa omnium Ordinū frequentia, quæ illo die,
 quo Princeps inaugurandus erat, solito maior ad
 templum confluerat; orationem, pro Societatis
 defensione habuit. Orationis capita summa fuerāt
 ista. Docuit primum, Societatem in Transyuaniam
 à laudatissimo eius Principe ac Polonia Rege, Ste-
 phano Bathoreo vocatam, rebusque omnibus ad
 sua pietatis erga Deum, ac proximos ritè obeunda
 munia necessariis instructā, regno vniuerso per co-
 mitiales articulos comprobante, à successoribus e-
 tiam Principibus fuisse conseruatam. Deinde eius-
 dem Societatis homines ita inibi fuisse versatos,
 vt omnibus semper ex animo inseruierint, atque
 in rebus tum diuinis, tum ad litterarum studia per-
 tinentibus, pro virili elaborauerint. Postremò iu-
 gularit putidas, iamque millies profligatas pueriles
 Prædicantium argutias, quibus cultum ac venera-
 tionem Sanctorum Hæretici solent impetere: cum
 primis autem vitæ nostræ innocentiam eam sem-
 per extitisse comprobauit; vt fumi instar disparu-
 erint rabularum furiosæ vociferationes, quibus
 nos cladum Transyuanicarum auctores extitisse,
 calumniosè questi fuerant.

Hora fermè & media, summo omnium silentio,
 itaque attentone perorauit Pater: quod sanè admi-
 ratione dignum fuit, cum confessus maiori ex parte
 inimicus esset; & propterea illo die tam multa per-
 agenda essent, vt vix tempus sufficeret. Princeps e-
 nim inaugurandus erat, cuius inaugurationem non
 solum concio Ministri præcedere debebat, sed etiā

hinc inde, ab Regni, Principisque oratoribus, perorandum erat. Nec parum temporis solemnitas ipsa iuramenti, quod Princeps præstabat, sibi vèdicabat. Auditus itaque attentè Pater fuit; siue quia ratiõnum pondus animos, ne vagarentur continerebat; siue quia, vt quidam vir grauis dicebat, nunquam talem agendi formam viderant; siue quia, licet Hæretici sint, Patres tamen magis etiam, quam proprios Ministros coram venerantur, nec ab illis vtilitatem expectant: siue demum, quia Deus hac ratione volebat, vt Societatis innocentia toti Provincia palam fieret. Ne Ministri quidem ipsi, tam secunda nupte acclamatione fuerunt auditi, aliquoties enim labente memoria, ex sinu chartam multis diebus elaboratam extrahere cogebantur: nec illam legere poterant, nisi prius perspicilljs nasum muniuissent, ita garrindi & ridendi potius Auditoribus locum, & simul dabant occasionem vt interpellarentur, & aperta proferrent mendacia. Dixit Arrianus aliquando, Catholicos in Litanis orare solitos, Sancta Maria miserere nobis, cui Trausnerus graui & alta voce, vt ab omnibus audiretur, hoc falsissimum esse respondit. Ad concionem porro Patris quod attinet, idem Trausnerus dixit fore, vt regnum rem totam perpenderet, & quod æquum ac iustum esset statueret. Multum enim Pater oratione sua commouit penè vniuersos. Ioannes certè Petri (Arrianorum fermè caput; & Principi aded charus, vt eum summo cū imperio Siculari vniuersis præfecerit) in posterum cõtra Societatem nunquã locutum affirmant, neque defuerunt ex Hæreticis ipsis, qui vt illis scripta oratio daretur, valde vigerent. Ex concione

cione ille etiam fructus consecutus est: quod cum
 antea Catholici ferè omnes territi, Societatis partes
 publicè tueri non auderent; iam quasi nouæ vires
 accessissent, eiusdem patrocinium magno animi ar-
 dore suscipere non dubitarint. Cum enim tertio
 post die, primores illi, qui, vt supradictum est, arti-
 culos scripserant; de iisdem stabiliendis, atque ad iam
 inauguratū Principem, vt eos confirmaret, offerē-
 dis, in templo ad cœtum vniuersum retulissent; tan-
 ta de Societate, his articulum contra iam factum
 infringere, illis eundem tueri conantibus, orta est
 contentio; vt tota res Principis arbitrio relicta fue-
 rit. Qua in re non parum accreuit animus Catholi-
 cis, quod hostes qui triumphum cecinerant, de vi-
 ctoria dubios reddidissent. Verutamen cum Bots-
 kaj animum in Societate iniquissimum esse non
 ignorarent; magnificam ex præcipua nobilitate le-
 gationem ad ipsum destinarunt. De qua legatione,
 antequam verba faciamus, nonnulla quæ in templo
 acciderunt, absoluemus. Dum ergo de articulis, tum
 ad Societatem, tum ad alia spectantibus disputatur,
 accedunt Ministri Caluiniani; & à regno, vt sibi in
 ciuitate Claudiopolitana sua exercitia habere liceat,
 summis precibus contendunt: fieri nē potest, inqui-
 unt illi, vt Christus ab illa ciuitate adeò proscriptus
 sit, vt in ea nē minimum quidem angulum, vbi qui-
 escat, habere possit? Iudices opponere se Caluini-
 stis: contra populus Claudioopolitanus acclamare v-
 niuersus. Fremere iudices: sed frementibus illud à
 quibusdam responsum: meritò hoc vobis accidit:
 bonos eiecistis; malos habeatis. Meritò autē Chri-
 sti proscriptionem Arrianis Caluinistę obijciunt, de

Christo enim apud illos frequentissima sunt illa
 blasphemia; Christum parum curo: auxilio eius re-
 nuncio: Patrem amicum, Filium hostem habere vo-
 lo. A Calvinistis in comitijs accusatus est Iordanus
 Minister Arrianus, quod pro concione illa verba
 protulisset: etiam si Christus tantum sanguinis, qui
 effusus est Aranyas (hic est magnus fluuius) pro te effu-
 disse, nihil tibi profuisset: quin etiam, si cum mor-
 deretur, sub Cruce eius fuisset, & gutta aliqua sangui-
 nis vestem tuam aspersisset; non solum eam vene-
 ratum non fuisset, sed tanquam sordes, ne vestis ma-
 cularetur abiecisset. Fuit & illa improba hominis
 improbi vox, Christi sanguinem Hierosolymitanis
 canibus potius, quam hominum generi profuisse. Ve-
 rum has, Iudaeorum potius, quam Christianorum
 voces relinquamus, & ad Catholicorum legatos
 redeamus. Itaque Principem accedunt; orant sup-
 plices, ne quid piam circa Societatem immutet, sed
 illam in regno, iuxta regni ipsius & aliorum Prin-
 cipum decreta, manere permittat: ne si aliter fiat,
 Nobilitas Transylvana patiatur. Catholicos quidem
 si cum omnibus haereticis componantur, patiores
 esse; si cum singulis Sectis, & numero, & familiarum
 splendore antecellere: qui quando Prouinciae mili-
 ma pars non sunt, nec aliorum turbant Religionem,
 ab alijs suam turbari, irue optimo eos conqueri. Su-
 ma verborum & sententiarum grauitate perorant
 David Veres, vir prudens & doctus, Balthoreus no-
 tissimus, qui & a primis annis in Polonia, cum Bal-
 tafare, Stephani Regis nepote, Catholice educatus,
 diligentissime semper Religionem conseruauit. Ea
 oratione se valde commotum esse Princeps assis-
 mulare

mulare non potuit: id enim vultus & tota oris com-
 positio significabat. Dolere se autem vehementer;
 quod cum alias, quando Prouincia quam plurimis
 sapientissimis viris prudentissimisque Senatoribus
 florebat; in articulum, de cuius renouatione dispu-
 tabatur, vniuersa consensisset, modo qui nec nume-
 ro, nec rerum cognitione cum ijs comparandi
 erant, inter se tantoperè discreparent. Et cū, inquit,
 Societas reuocaretur, ego nè illi decreto interesse, è
 confesso comitali discessi. Atqui temporū, inquit
 David, differentia nobis valde perpendenda est. Cū
 Societas ablegata fuit, Prouincia summa pace fruc-
 tatur; hostes nullos, amicos habebat quā plurimos;
 avia presenti, durissimo bello ardet; hostes multos,
 paucissimos habet amicos. Quod si Societatē eijci-
 amus, verendum est, nè contra nos Christianorum
 Principum omnium, qui eandem cum Societate
 Religionem colunt, arma cōuertamus. Quare om-
 nia quidē prospera & felicia tibi & regno optam⁹,
 precamurque; verum si hac de causa aliquid graui⁹
 (quod Deus auertat) acciderit; id quidem nos præ-
 iudisse; at nè præcaueremus, aliorum culpa factum,
 omnibus testatum esse volumus. Tum Princeps re-
 sibi cordi fore; vtque illa quantum fieri posset, pro-
 moueretur, futurum affirmans, eos dimisit. Sed ea-
 uentus aliud ostendit. Enimverò quia Societatem
 nec pellere audebat, nec sua auctoritate confirmare
 volebat; & tamen regni propositio alterutrum po-
 stulabat; homo callidus vt ex huiusmodi scopulis e-
 nauigaret, & hoc & alia silentio inuolura, in aliud
 tempus censuit differenda. Nam & Regnicolæ, à
 Principe, quid responsi ad articulos, pridè ad illum

missos daret, expectabant, quibus denunciari mandavit Princeps; se. ut in Húngariá sine mora adiret, vrgeri: omnia quidem ex sententia succedere; atamen personam suam ibi desiderari; quippe qui mediis inter vtrumque Imperatorem, ut pacem conciliet, gentique Hungaricæ consulat. fuerit constitutus. Ipsos autem res difficillimas, quarum expeditio multum temporis requirat, proposuisse. Se quidem quod eorum expectationi satisfacere non posset, grauter molestèque ferre, verum ut totum parti, ut Transiluaniam Hungariam præferendam esse. Quod igitur non ex voluntate originem traherent, sed ex necessitate, id eos ut æquo animo ferret, per communis patriæ salutem, etiam atq; etiam rogare. Deum daturum, ut breui rebus Húngariis, quarum ex euentis Transilvania pendet, bene constitutis, ad eos rediret, comitia cogeret, meliori commoditate omnia componeret. Prouincia interim, in quo statu eam repererat, permaneret, nullum in ea quicquam prorsus immutaret. Res quidem noua fuit, non tamen mira visa est ijs, qui consilio cõsulerant Botskaiani. Retulit aliquando Sigismundus Rakotius, Botskaum, dum in Prouinciam veniret, ad eò totum in hac vna Societatis extirbanda cogitatione defixum fuisse, ut nihil aliud diu notatuque cogitaret, de nulla alia re loqui posse videtur, quam ut quomodo sacrilegi voti sui compositioni fieri posset; prorsus ac si propter hoc vnum Transiluaniam sibi occupandam statuisset. Cum igitur, quod in primis post subactam Prouinciam optarat, non obrinuisset; reliqua eum contempsisse affirmabat Rakotius; atq; confictis causis, ne quidquam in

in comitijs statueretur; constituiffe. Nostri porro cum in eo dexteram Domini virtutē fecisse agnoscerent, vt præter omnium opinionem, Societas adhuc in Trásvlvania permaneret; pro accepto beneficio singulares Deo, vt par erat, gratias egerunt. paucis post diebus discelsit Botskai in Hungariam relicto Prouinciæ gubernatore Sigismundo Rakotio, magnate Hungaro, & Principe suo consiliario, qui cum Albam Iuliæ ibidem mansurus profecturus esset; ne Calvinistæ, quos ipse veneratur, occupatio iam summo templo, nostrum vel Collegium, vel templum, vel vtrumque nostris absentibus inuaderent; illuc statim se contulit P. Viceprouincialis cum quatuor è nostris; quos etiam ibidem vt concionarentur, & Scholas aperirent, sicuti fecerat aliàs, reliquit. Ipse verò in reditu ex Gherendienfi exilio, reliquos Patres secum in Monostor adduxit; vbi diebus festis magna ex ciuitate confluente virorum feeminarūque multitudine, conciones sunt cōtinuatę. Et quidem in ipso Christi nati peruigilio tam multi, vt sacro media nocte celebrari solito interessent, ex ciuitate ad Monostor venerunt; vt vix ijs hospitio accipiendis sufficeret pagus. Hora autē destinata, locum satis amplum, vbi & sacra, & conciones habendæ, compleuerunt. Templi enim nullus vsus; cum eius tectum superioribus annis fulmine percussum conflagrarit; fornix autem magna ex parte corruerit; neque postea propter bellicos tumultus refici poterit. Per illos etiam dies, magna confitentium, communicantiumque frequentia fuit.

ANNVS

Post dies festos ineunte anno 1606. Sacerdos ad
 nostros pagos iuit, conciones habuit, confesio-
 nes audiuit, Angelorumque panem distribuit. A-
 deo autem simplices illæ animæ ad pietatem exci-
 tatae sunt; vt laboribus relictis, totos dies in tem-
 plo fuerint; cum tamen tantum frigus esset, vt non
 homines obrigerent, vix vllus fuit, qui animam
 confelsione non expiarit. Et cum in vno pago tres
 à confessione se subtraxissent, veniam rogauerunt; se-
 que non subterfugendi, sed melius parandi gratia,
 id fecisse affirmarunt. Sacerdos in vno è tribus pa-
 gis in quibus laborabat, amplius centum (quod in
 Transilvania miraculi instar esse potest) pane coelesti
 recreauit. In Pachtate magna similiter in Monasterio
 frequentia fuit. Ipso die Resurrectionis, in concio-
 ne numerati ex ciuitate circiter mille. Adfuerunt
 etiam nobiles multi; quorum aliqui, nè sacris illo
 tempore sacris priuarentur, diei vnius biduiue in-
 nere ad nos confluxerunt. In pago ipso, à Domini-
 ca Palmarum ad tertium vsque post Resurrectio-
 nis diem, fuerunt nobilissimæ aliquot Matrone,
 qui etsi in vicina ciuitate domicilium habent, fre-
 quentesque ad nos Religionis causa veniunt; vt co-
 modus tamen toto illo tempore sibi & Deo ope-
 ram dare possent, rusticanis hospitij contentæ fue-
 runt; vt nimirum humiles, in humili loco, humilem
 Christum facilius inuenirét. Duo etiam insignes vi-
 ri Franciscus Vas, & Lucas Trausnerus, per illam
 maiorem hebdomadam, magna apud nos cum dili-
 gentia, maiore etiam fructu, primæ hebdomadae
 exer-

exercitia peregerunt. Quorum primus quasi ex hac
vita sibi migrandum esse præuideret, vt sibi apud
nos eo tempore esse liceret, summis precibus, per
litteras à P. Viceprouinciali petierat, orationes suas
acuit nō solum debita ciborum abstinencia, sed alia
etiam voluntariè assumpta corporis castigatione.
Absolutis exercitijs, factaque confessione & com-
munionem, totos illos dies festos nobiscum esse vole-
bat; sed aduentante nuncio, qui affinem ipsius
Melchiorem Bogari in oppido Radnoth in extre-
mis laborare assererat; die Martis post Pascha ad
eum summa cum celeritate profectus est; vt illi
in ea necessitate adesset, in spiritualibus iuuaret; &
si tempus vel opportunitas permisisset, Patres ad
eundem accerferet, statim atque illuc peruenit,
cum agrotō de salute animæ agere cœpit; cum
ab eo, ad aliam domus partem diuertisset, vehe-
mentissimo repente morbo correptus mortem si-
bi adesse cognouit. Ergo vxorem ex arce sua euo-
cat, accurrit illa, & Fratrem iam Melchiorem
mortuum, maritum de vita desperatum offendit:
qui non prius alia de re cum ipsa se acturum affir-
mauit, quam iureiurando promississet, curaturam,
vt Catholicè (est enim hæretica) in templo nostro
Monostoriensi sepeliretur. Quod illa & promi-
sit, & diligenter præstitit. Patrem etiam Vicepro-
uincialem per quendam Catholicum saluauit, ei-
que nunciauit, se quieto animo esse, quia res suas
in Monostor composuisset. Et verè composue-
rat, cum enim pridè quàm inde discederet, cum
eodem Patre, qui illum exercuerat, de modo se à
peccatis præseruandi ageret; inter alia; memoritu-
rum

rum, inquit, scio: horam ignoro: sed operam dabo, ut quacunque hora mors venerit, me paratum inueniat. Ab eo tempore vix octauum attigit diem. Et quia generalia comitia Claudiopoli celebrabatur; Prouinciae Gubernator magna Nobilium comitante corona, funus ad Monastor deduxit, die post Dominicam Resurrectionem decimo quinto. Nos igitur cum Nobilibus Catholicis & aliis quam plurimis, qui apud nos erant, obuiam ad fines vi processimus, & more Catholico, facibus, quas Nobiles Catholici ferebant, funus instructum, in templum comitati sumus: vbi à Sacerdote nostro de mortuo & morte concio habita est: cui cum Gubernatore tanta omnium ordinum frequentia interfuit, quantam generalis ipse regni conuentus praestare potuit. Quia de comitijs mentionem fecimus, illud addemus; eo tempore facta fuisse, ut regnum ipsum responderet articulis, quos de pace Botskaius sibi à Cæsare oblatos, ex Hungaria miserat; ut Prouincia ea in re sensum voluntatemque suam explicaret. Comitibus praerat Trauernerus, qui etiam cum Sarmasagio Legatus à Nobilitate ad Principem delectus erat. Iam comitia dissoluenda erant, quando ad Sarmasaghij Trauernerique aures peruenit fore, ut de Religione ageretur. Coram Gubernatore ergo protestati sunt, si contra Religionem Catholicam agendum fuisset, se nulla ratione legationem obituros, etiam si id vita redimendum fuisset. Iurauit Gubernator de Religione verbum quidū futurū; nisi forte de Arrianis blasphemis, de quibus Imperator expressam fecisset mentionē. Paulo post regnū de more conuenit. Hic

pars aduersa articulum obtulit, ne vlli animarum pastor bona in Transyluania possidere liceret, & pro ratione, antiquū testamentū attulit, cuius Sacerdotes, optimi illi Theologi nunq̄ bona possedisse affirmabant. Nobiles Catholici sese opposuere, nec vlla ratione se hoc permissuros asseruere: nam cum præter Societatem nulli alij bona possiderent (prouentus enim suos alij ex certa quadam decimarū quota habent) manifestum erat, articulum illum, in odiū Societatis & Catholicæ Religionis excogitatum. Trausnerus suæ & Collegæ nomine (qui vt ad iter se pararet, ad arcem suam concesserat) quod coram Gubernatore protestatus fuerat de Religione, in facie quoque Prouinciæ protestatus est. Quare articulus ille deletus est. Cum iam nonnulla pace & quiete fruere Patres, vt cū singulari spiritus renouatione, animos suos arctiori charitatis vinculo Deo copularent, exercitia peregerunt: rerum omnium externarum cura in vno collocata, qui tamē etiam, post alios eundem fructum percepit. Ac licet Indulgentiam, cuius vix nomen audierant, conditiones ignorabant, assequi non potuerint; non tamen defuit Indulgentia illa, quæ Societati superioribus temporibus, pro Missionibus concessa fuit, & ante duos annos renouata, sed de Missionibus postea.

Hicce ergo absolutis cum Pater Viceprouincialis, postquam Albæ eadem alijs exercitia tradidisset, ad Monastor ob alia negotia properaret, Enyedini apud quendam pellionem virum bonum, Catholicum, & amicum pernoctauit; & mane, de more, in loco decenti, antequā discederet, celebravit. Sacro interfuere duo, qui soli in toto oppido sunt Catholici;

lici, hospes & alter quidam Vitriarius. Hoc non la-
 tuit Caluianum Superintendentem, qui ibi, velut
 in Caluianitarum Metropoli residet; & est ille, qui
 in comitijs Medgiensibus, vti suo loco dictum est,
 contra Societatem egit. Die igitur Dominico se-
 quenti pro concione, in duos illos Catholicos, (cum
 tamen Pellionis vxor propria ipsius vxoris sicut
 ror,) adeo populum concitauit, vt concio tota fure-
 re inceperit; & vt Catholicorum domos inuaderet,
 duce Ministro, ex templo sese profipuerit. At oppo-
 di Iudex vir prudens, & Patris Viceprovincialis
 certas ob causas obseruans, cum precipuorum non-
 nullis plebem anteuertit, neque permisit, vt vllus
 ex arce (templum enim Patrie more intra Arce
 mœnia continetur) egrederetur. Atque vt commo-
 dius seditionem sedaret, per suos nuncios Catholi-
 cos accersuit. Erant illi simul in domo Pellionis, sin-
 gulis diebus festis concionis tempore conuenire soliti
 & pello, qui legere nouit, pios quosdam in Euangelio
 siue cōmentarios, siue cōciones (postillas appellat)
 audiente altero, percurrebat. Cum ergo vocati ad
 portam arcis peruenissent, & frementem illam tur-
 bam non sine admiratione conspexissent, Iudici se-
 se præsentarunt. Ibi Minister eos arguere coepit,
 quod domi Patres recepissent. At Pellio ad Iudicem
 conuersus, tu, inquit, illos ad me diuertisse nō igno-
 rasti (quia & foenum ipse dederat) si ergo hospiti-
 um illis dare non licebat, cur me non monuisti?
 monitus enim aliud forte cogitassem: cui Iudex de
 hospicio, inquit, non est quæstio, nam & ego eos
 ad me venirent, libentissime exciperem. Subdidit
 Minister, ego quoq; libenter domi meæ haberem,
 malle

malleque vt ad meas quam ad tuas diuerterent
ades. Scilicet, inquit Pello, adeo illos amas, vt in il-
lorū fronte perticeas perfringeres nuces (Hunga-
ricè prouerbij venustatem hōc habet) verum, si ho-
spitium illis dare mihi licuit, quare in me tantā pro-
cellam excitaſtis, interrogat: Ad hęc minister, quia
idololatriā exercere nō licuit: q; cū tu permiseris, à
peccato non excusaris, & propterea dignus es, qui
puniaris. Tū pello, non sunt, inqt, Patres sicut bru-
ta animalia, qui comedāt & bibant, & nihil de Deo
cogitent: Diuino illi seruitio sunt mancipati. Quæ
ergo humanitas eſſet mea, si illis hospitium darem, eo-
rum autem Religioſa officia perturbarem? vt sacrum
facerent permiſi, & in posterum permittam; quis
me prohibeat? ſemel mihi moriendum eſt: ſed ni-
mirum felix ſim, ſi quod naturæ debeo, Deo perſol-
uam. Hęc homo ille, & genere humilis, & aspectu
contemptibilis, & quod caput eſt, inquilinus, tanta
cum libertate protulit, vt iam aduerſarij non tam
iraſcerentur, quam animi magnitudinem admira-
rentur. Quamobrem Miniſter alio deſlectens, non
tam, inquit, tibi ſuccenſeo; quā ſocio tuo; qui cum
ouis mea eſſet, ab ouili meo, ad Catholicorum gre-
gem tranſiuit, ad hęc ſocius; abſit, inquit, vt vn-
quam ouis tuā fuerim; vtinā te nunquam vidiffem:
non enim diaboli laqueis irretitus eſſem: ſed ſpero
fore, vt quibus modis me illaqueaſti, illos breui ſol-
uat ipſe Deus: illum enim rudem & fere inter Tur-
cas educatum, Miniſter cum ſcœmina quadam, v rō
adhuc ſuperſtite, matrimonij vinculo, ſeu potius
ad alterij ſcelere innodauerat: ille poſtmodum à Pa-
tribus veritatem edoctus de illa d mittenda cogita-
bat.

Oo

bat.

bat. Verum enim vero nō ista causa sola fuisse exili-
 matur seditiosi huius tumult⁹, quod Pater ibi tunc
 celebrasset; alia, & sanè fortior affertur. Etenim post
 Pascha Gubernator Alba Claudiopolim vna cum
 vxore ad comitia; Sacerdos èt noster, qui tunc Albe
 concionabatur, in ipso Gubernatoris comitatu ad
 Monastor pergens, cum pernoctassent Enyedini,
 mane quia erat dies Dominicus, Gubernatoris vxor
 Patrem rogauit, vt sacrum & concionem haberet
 quod ipse in hospitio suo fecit. Ita dum Gubernator
 ad hæreticam concionem vadit, vxor ipsius ad Ca-
 tholicā se confert. Res fuit notissima. Quamobrem
 cum bonus ille Minister equum, quod est in prouen-
 bio, percutere non posset, ephippium verberare vo-
 luit, populumq; quem seditiosè cōtra Principes vi-
 ros mouere non poterat, contra innocentes illos
 duos pauperes malitiosissime cōcitauit. Interea cū
 Legati Transyluani Cassouia peruenissent, & Trau-
 snerus, Sarmasaghius, & Kendius, (qui pro Consi-
 liariorum ordine legatione fungebantur) apud Prin-
 cipem essent; cum illis de Societate grauitèr cōque-
 stus est Botskai. Cum vos, inquit, verè Catholicos
 esse non ignorem, sciatis velim, Patres contra me
 aliquid machinari, meq; eorum litteras interceptas
 habere. Deinde Trausnero, moneas, inquit, illos vt
 à scriptitando abstineant; ne uè mihi occasionem ab
 amicitia discedendi præbeant. Illos ego quietos cō-
 seruo; illi quiescere nō possunt. Cui Trausner⁹, actu-
 tum faciā. Verū nō possum nō vehementer mirari.
 Perspectissimum. n. habeo, Patrū consilia, ab huius-
 modi rebus esse alienissima: quid si litteræ illæ, nō ab
 ipsis scriptæ, sed ab alijs malitiosè fuerint confictæ?
 est; ait

est, ait Botskai, vt dixi; sed ad alia transeamus. Ea igitur de re moniti Patres; cum antea semper ab ijs scribendis, quæ ad publica negotia spectarent, abstinuissent; & in cæteris quoque parcissimi fuissent (siquidem magnam suarum litterarum inquisitionem fieri nō ignorabāt) deinceps ne vel minimam suspicionis vmbra darent; ab omnibus omninō, necessarijs etiam atque priuatis, abstinere cœperūt. Inde factum est etiam; vt fasciculus, in quo Reuerēdi Patris Generalis, & Patris Prouincialis aliorumq; litteræ colligatæ erant, atq; per Patrā Prouincialem Poloniae mittebatur, in Hungaria veniret ad manū cuiusdam Nobilis amici nostri: qui quia tūc litteras transmittere nobis non tutum; retinere autem sibi periculosum iudicabat, eas omnes exussit; seq; hoc fecisse, postea per amicum Patri Viceprouinciali denūciauit. Quod sanè illi grauissimum fuit, nec enim à multo tempore iam litteras vllas à suis acceperat superioribus. Iam quod spectat ad comitia Cassoniēsia, illud vnum ad rem nostram facit: quod cum Hungari societatem in Hungariæ Regno extinguere vellent; hocque inter conditiones, Cæsari pro ineunda pace offerendas referrent; instarentq; vt Transyluaniæ nomine, Legati Trausyluani in hoc negotio secum consentirent; illi non solum nō assenserunt, sed sibi nihil cum illis quoad Religionem, commune esse testati sunt: atque ea de re Transyluanorum consilia ab Hungarorum consilijs longè diuersa esse confirmarunt. Redeamus in Transyluaniam.

Iuuenis quidam, annos viginti circiter natus, patria Siculus, & Religione Caluinianus, è Claudiopoli-

litana Arrianorum Schola, paucis diebus veritate
 edoctus rogauit Patres, vt ubi animum à mundi
 multis colligere liceret, adiit igitur pia exercitijs
 ab exercitijs confessionem fecit generalem. Illi
 imitatus Ariani Superintendentis filius, semel
 que iterum ad nos venit: quam etiam ob rem,
 Scholis ipsis, tanquam in carcere erat inclusus. Pa-
 tre liberatus, sapius ad nos ventitabat. Iam ad Bap-
 tismum se preparabat, quod cum Parens animo
 uertisset eum ad partes prorsus Hæreticas ableg-
 uit, propterea, quod ciuitatis Iudex eum capere
 propter Religionis suspicionem, acerbius aliquando
 in illum decernere cogiraret. Sed Iuuenis prudens
 ac piorum librorum (quos in Collegij excidio
 puerat) studiosus, maxime verò in B. Virginem pro-
 pensus; tercio post Mense rediens, à nostris
 baptizatus, Religionem Catholicam perpetuo
 conseruaturum promisit. Adiutus etiam est Sacce-
 dos ex Sicilia, qui non absque grauis animæ suæ &
 aliorum periculo, multos iam annos Pastoris officium
 se tractasse agnoscebat. Pagos nostros Patre
 se Viceprouincialis (quod alius deesset) diebus fe-
 stis adiit cum vno Fratre, ibique Fratre concionan-
 te sacris operatus est. Templum Monastorie
 ante aliquot annos fulmine, vt diximus, tactum,
 hoc anno instaurare cœpimus, mirantibus multis,
 quòd cum incertum esset, an in Prouincia man-
 ri essemus, huiusmodi tamen sumptus faceremus.
 in eo præter cætera statuim⁹ præclaras iconas BB.
 PP. NN. Ignatij & Xauerij. Opus vniuersum illo
 die absolutum est, quo anniuersaria B. Ignatij obi-
 tus memoria recolitur. Quia verò Monastor Refe-
 datur

dentia potius aut Missionis, quam Collegij formā
 habet, inde Missionū veluti initium fecimus, quas
 deinceps hac ratione profecuti sumus. Duo è no-
 stris ad Sarmasagiū in Gherend missi; vbi & quos
 ante conuerteramus confirmarūt; & alios de nouo
 ex eodem & vicino èt pago Catholicis adiunxerūt.
 Ad pagos etiam nostros, quia ad alia loca non pate-
 bat aditus, conuerimus industriam. Missionis e-
 rat iste modus, vno in loco tres quatuorue dies ma-
 nebamus. Manè rustici antequam ad labores exi-
 rent, dato campanæ signo, ad templum conuenie-
 bant: vbi sacrum & concionem audiebant, vesperi
 cum redirent, iterum concio habebatur. Interdium
 verò Sacerdotes confessionibus audiendis operam
 dabant; & Frater vnus, rudiores modo priuatim,
 modò in circulo erudiebat; dies aliquis festus dice-
 batur pro generali confessione. Accessit oportu-
 na Sacerdotis Siculi opera, qui se quoque huiusce-
 modi exercitijs, ad animarum salutem procuran-
 dam animari sentiebat. Iuuenis quidam in ijs Hun-
 garia partibus quæ sub Turcarum ditone sunt,
 honesto loco natus; vxorem duxerat; quo facto,
 adeò iram cuiusdam fœminæ, cuius filiam recusaue-
 rat, excitauit; vt miserum iuuenem diabolicis ar-
 tibus in eum statum deduxerit, vt ob continuas
 dæmonis infestationes, eum iam viuere tæderet.
 Quare insano errore delusus Cacodæmonem in-
 uocat, eique corpus & animam dedicat. Ergo fu-
 rijs agitated, vxorem in campum blandè euocat;
 eamque honesto loco natam, naribus amputatis,
 turpissimè fœdat. Illa domum rediens cœlum
 clamoribus implet. Parentes accurrunt: re intel-

lecta, armati iuuenem petunt. Ille fuga sibi confu-
lit; & huc illucque oberrans, tandem malo damo-
nis consilio, laqueo collum inserit, seque ex arbo-
re suspendit; sed restis rumpitur. Atqui ipse à
dæmonibus cæsus, semimortuus relinquitur. Ita-
que coniugis cognati, qui illum ad mortem perfe-
quebantur, hominem inueniunt illaqueatum, ter-
ræ allisum, anhelantem, prorsus cum morte col-
luctantem. Quare suspicati quod erat, iram in
misericordiam mutare, iuuenemque solari: qui
tandem quasi reuiuiscens rem totam aperuit. Do-
mum itaque delatus est; & ne manus sibi inferret,
vitæ custodes adhihiti. Sed ille sapius à damone il-
lusus, custodes illusit, duodecies enim fune trabi-
bus alligato se suspendit: semper tamen vel funis
fractus, vel à domesticis incidentibus liberatus fu-
it. Semel etiam clibanum pro panibus coquentis
accensum, manibus pedibusque repens ingressus
est; ab igne tamen præter superciliarum ambitu-
onem illæsus, non sine magna Dei misericordia ab-
reptus est. Consulti sunt pro huius salute Prædicatores
hæretici; verum cum nulla sit salus apud ipsos; nul-
lam dare misero potuerunt. Quare tandem inspi-
rante Deo, ex longinquis illis partibus, ad Mo-
nasterium venit, ipso die B. P. Ignatio sacro: cum Sa-
cerdote nostro egit: à quo multorum dierum spa-
tio, in veritate Catholica eruditus, generali con-
fessione totius vitæ maculas deterfit: ac Deo bene-
iuuante, sanitatem mentis consecutus, è damo-
nis est faucibus liberatus.

Autumno iam inito Albenſe Collegium in-
uiſenti Patri Viceprouinciali, litteras à Borskaio
rec.

reddidit Gabriel Hallerus eiusdem Botskaj affinis, ac reddituum omnium in Transylvania Administrator, Thesaurarium vulgo appellant. Litteræ erant irarum minarumque refertissimæ, quibus imperabat; ut intra quintum decimum diem, ex omnibus totius Prouinciæ locis, nominatim vero ex Alba Iulia, in Claustrum de Colos Monostora B. Mariæ Virginis, nostri sese conferrent, à decimo quinto die, Pater Viceprovincialis cum Concionatore Hungaro, Cassouiam ad Principem proficiscerentur; vbi coram ex ipsomet Principe, de nostrorû statu futuro cognoscerent.

REVERENDIS AC HONORABILIBVS IOANNI ARGENTO, SOCIETATIS IESV IN Transylvania Rectori, ac Georgio Kaldi, cæterisque Sacerdotibus Catholicis, passim in Transylvania constitutis, &c. nobis dilectis,

STEPHANVS DEI GRATIA HUNGARIÆ TRASYLVANIÆ-que Princeps ac Sicularum Comes, &c.

Reverendi & Honorabiles nobis dilecti salutem, & fauorem nostrum. Significandum vobis per præsentem duximus, certas quasdam, & occultas machinationes, quibus publicam patriæ quietem haud mediocriter turbare niteremini, manibus vestris esse deprehensas, propter quas verendum est, ne ob vehementem Regnicolarum, quos vestra inquietudine ab initio multoties infensissimos vobis reddidistis, indignationem, etiam nobis inscijs, & inuitis certa clades vos maneat. Volentes benignè vitæ, ac per mansioni vestræ consulere, ne forte perniciet, si contingeret, causa minus iusta à Christianis Principibus nobis inureretur. Deuotiones vestras serio præmonendas esse voluimus, vt spatio quindecim dierum ab exhibitione præsentium computando, vniuersos, & singulos vestræ sectæ, Ordinisq; vestri Iesuitici Socios, publicè, vel priuatim eam professio-

nem

nem tenentes, siue sub priuatis, siue sub publicis Patronis constituti fuerint, vndecunque intra ambitum Regni nostri Transyluaniae existentes, signanter autem Alba Iulia, oppido Vduarhely, & castello Gherend, alijsque locis omnibus, ad illud, quo nunc degitis claustrum de colos Monostora Beatae Mariae Virginis, publico edicto conuocetis, & vt intra limites eiusdem se pacifice contineant, nomine nostro omnibus iniungatis. Scientes, si qui eò se ex mandato nostro contulerint, securè resolutionem nostram, & dominorum Regnicolarum de conditione vestra expectaturos. Alijs vero id præstare negligentibus, si quid sinistri, post præfixum terminum euenerit, immunes nos & innoxios ob eorum molestatione, & damnificatione, ac sanguine futuros. Post præscriptum autem diem quindecimum, & congregationem Sociorum vestrorum procuratam, vos ambo Reuerendi Iohannes Argenta, & Georgius Kaldi ad nos huc Cassouiam conferatis. Quod vt securius faciatis, literas nostras salui conductus cum præsentibus simul accipietis, & de tutâ comitiuâ per Dominum Gubernatorem sedulo vobis vbique prouidebitur. Coram vbi adueneritis, certius de vestrâ conditione statuentes, & consulentes. Secus sub præmissâ tutelâ nullo modo facturi. Datû ex libera ciuitate nostræ Cassouiensis 20. mensis Septemb. Anno 1606.

STEPHANVS PROP. SIMON PECHI PRO.

Paterijs lectis, dum de quibusdam cum eodem Hallero conferret; nihil Hallerus ipse de machinationibus, quarum in litteris fit mentio, se intellexisse iureiurando vitro affirmavit; cum tamen, vt

suo loco dicitur, ipsemet earū auctor meritissimo iure existimetur. Pater tum pp̄ itineris securitatem, tum ne timere videretur (qua in re amicorum eicā cōsiliū secutus est) præfixum tempus præuenire potius, quam præterire volens, Albenſia componere cœpit. Ea in re adiutorem optimum ipsum Hallerum habuit; ex cuius mandato, Prouisor Albenſis bona omnia sequenti die ita occupauit, vt neque res, quas in pagis habebamus, efferre, nec pecunias, quas subditis mutuas dederamus, exigere possemus. Illis enim vt nobis honorem quidem, nulla tamen in re obedientiam præstarent, mandatum erat. Venit hoc ad aures Gubernatoris; qui vt nobis nostra ex pagis efferre permitteret, Prouisori mandauit. Dedit iste ea de re literas ad hominem, quem in Pagis collocauerat. Verum quia nos postridie discessuros intellexerat, alijs litteris priorem commissionem reuocauit: nec vel currum rusticanum, quem nobis vsque ad Monostor concesserat Gubernator, dari permisit; vt nimirum hac ratione Patribus gratiam referret, à quibus semel à suspendio liberatus fuerat. Cum Hallerus hoc tempore ageret cum Gubernatore, diceretque illi Gubernator, melius facturum Principem, si in illa sua infirmitate (erat enim rumor, eum ex morbo quo laborabat, nequaquam conualescere posse) de anima sua cogitasset, & Iesuitas in pace reliquisset: respondit Hallerus: immo quia in eo statu est, antequam decedat, Transyluaniam à tribulis expurgare statuit. Gubernator autem, et si religione dissentit à nobis; tamen quia est æquitatis amans, hoc factum reprehendit, pro quo, eundem

dem cum vxore lachrymatum esse, ipsamet vxor Patri Viceprouinciali affirmavit. Discessit igitur Pater cum reliquis relicto Collegij, templique custode antiquo Patrum famulo, viro fideli & pio. Hic quotidie templum aperiebat, Catholici diligentius quam nunquam veniebant, deuotas ad Deum preces fundebant: diebus festis tam diu genuflexi in silentio orabant, vt solitum tam concionis quàm sacrorum tempus explerent. Sed Patres prosequamur, qui eo die ad Sarmasaghium in Gherend; inde postridie ad Monostor peruenierant, vbi rebus, vt tempus ferebat, constitutis, die decimoquarto Octobris, Pater Viceprouincialis in Hungariam cum socio Patre discessit. Pro duce itineris dederat illis Gubernator Franciscum Eaz, virum Nobilem, Catholicum, & ipsius Gubernatoris familiarem. Is cum propter negotia quædam, eo die discedere non posset, sed se postridie eos affecuturum promitteret: præcesserunt Patres, quos trium dierum itinere comitatus est Sarmasaghius, qui ea occasione, possessiones quas in Hungaria habet, perlustrauit. Quia vero diuerso rectioreq; itinere sequebatur ductor, eos antecessit, & arduum montem, qui Meszes appellatur, quique Transyluaniam ab Hungaria diuidit, superauit. Patres autem serius iter aggressi, montem eo die transire minime potuerunt: quare in quodam Valachorum pago pernoctandum fuit. Intellectum est postea, latrones quosdam triduo in syuis Patres, vt eos spoliarent, expectasse: Quos quidem feliciter euaserunt, vel quia magno facto ambitu, insolitum iter fecerant: vel certe, quia mul-

tos equites, & ipsum Sarmasaghium videntes, è la-
 tebris exire ausi non sunt. Reliquum iter, etsi per
 loca periculosa, tutum tamen fuit. In pago Casso-
 uia proximo manentes, ductorem præmiserunt,
 qui Principem de eorum aduentu moneret. Ex eo
 multa percontatus est Princeps: postea vero quam
 Patribus eodem die in eodem pago manendum
 esse dixisset, Iudicem ciuitatis vocauit; cui, vt Patri-
 bus de commodo honestoq; hospitio prouideret,
 mandauit. Negante Iudice Patres Societatis in ci-
 uitatem admitti debere; Aliud, inquit Princeps,
 fieri non potest, eos ego vocavi: triduo hic mansuri
 sunt. Tu igitur de hospitio prouideas. Quod cum
 feceris, renuncia mihi, vt videam, an commodum
 delegeris & honestum. Interea se Patres parabant
 etiam ad extrema, pro innocentia & religione fe-
 renda. Fuerant enim à primarijs quibusdam viris
 moniti, cum illis seuerissime actum iri. Quã opinio-
 nem confirmauit ipse quoque ductor: cui dixerat
 Princeps, supra hominum cogitationes esse ea, qua
 machinati fuerant Patres. Verum omnium opi-
 nionem fefellit euentus. Nam cum die insequenti
 (fuit 22. Octobris) ciuitatem ingressi essent Patres,
 eoque die quieti essent, postero de mane ad eos mi-
 sit suum aulae Præfectum Petrum Szokoli, qui
 suo nomine eos honorifice salutaret, & ad collo-
 quium inuitaret. Iuerunt Patres & eum in lecto
 decumbentem inuenerunt. Is tanta vultus & ge-
 stuum hilaritate, verborumque humanitate eos ex-
 cepit; vt non homines sibi inuisos, sed charissimos
 amicos excipere videretur. Illi exposuit Pater, se in
 Transyluania eius litteras accepisse; & quicquid in
 eis

eis mandatum erat, executum fuisse: iamque ad ipsammet ut eius voluntatem intelligeret, accessisse. Botskai ad socium Patris conuersus. Intellexi, ait, quod dixit Pater: at quia latinè respondere nequeo; tu charissime frater dicas illi; quod ipse fecit, mihi gratum accidisse. Caterum meminerit ipse, quantas difficultates anno superiore perpessus fuerit, cum essem in Transyluania: quas omnes hactenus ita sopiui, ut toto hoc tempore nihil molestiæ sitis passus. Iam verò scitote, me grauissimas ob causas vos huc aduocasse; quas tamen ego vobis non aperiam, sed eas, ut ex consiliariis meis intelligatis, volo. Per Georgium igitur Szeczium qui prærens erat, & consilio tunc præsidebat, ad locum consilij Patres duci iussit, vbi consiliariorum cœtus ille. Michael Kellemeti hæc Principis nomine præfat^o: Patres nimirum latere non posse, Principem iam in Christianorū Principum numerum fuisse cooptatum, neque itidem eos ignorare posse, hisce temporibus Regnum Hungariæ, multas calamitates expertum esse; earumque originem fuisse articulum quendam de Religione, superioribus annis in Comitij Potoniensibus conclusum, cuius articuli auctores existimabantur fuisse Patres. Addebat Societatem ex vicinis Prouincijs expelli (Poloniam intelligebat, ex qua Societatem eijci spargebant eiusdem Societatis hostes) demum Patrem Viceprouincialem meminisse, ab ipsismet Transyluanis anno superiore tentatum fuisse, ut Societas à Transyluania migraret: Principem tamen hactenus Patres defendisse. Iam verò Regnicolæ sapius de Societate opprimenda cogitassent, ijs autem Princeps semper

semper restitisset, ac propterea non leuem eorum inuidiam incurrisset; nolens in posterum aut maiorem suorum subditorum indignationem, si ijs diutius obliteret, incurrere; aut iniustam aliquam sibi à Christianis Principibus, si seipso etiam inuito Societati aliquid acciderit, notam iniuriam hanc vltimam & irreuocabilem suam, Regnique sententiam esse, vt è Transyluania Societas cederet vniuersa, quod hic Hungaricè, Latinè exposuit socius, quem Pater Viceprouincialis antequam responderet, semel, bis ac tertio, num eam vltimam esse Principis voluntatem asseruisset Senator, interrogauit. Quod vt cognouit, ad singula hoc pacto respondit Pater. Se non latere, Principem iam esse Principem; neque ignorare Regnum Hungariæ grauissimis calamitatibus afflictum esse; atqui vtrum articulus ille miserarum causam præbuerit, id sanè ignorare. Patres autem illius articuli auctores fuisse, hoc verò multò magis negare se scire, illud certè constare, Patres in comitijs illis, nullas siue Consiliariorum, siue Senatorum partes obire potuisse. Sed quicquid sit, inquit, de rebus Hungaricis; scio quid in Transyluania fecerim ego: ad illud quod maius pòdus habet venio. Fateor me anno superiore difficultates non leues habuisse, nec sine grata memoria recolo, Principis clementia adhuc à multis periculis conseruatum; atque vt eadem clementia, me sociosque meos conseruare velit, etiam atque etiam peto. Permittat modò Princeps vt maneamus; reliquorum siue odia siue molestias parum curamus. In Transyluaniam enim venimus, non vt pericula fugiamus, sed vt tanquam in propria patria, pro Dei honore, anima-

animatumque salute extrema quæque subeamus. Et verò si nihil contra bonum Regni egimus; si nulli fecimus iniuriam, quo iure à Regno pellimur? Nos in Prouincia fuimus, vt Principi & Regno seruiremus. Quod pro virili fecimus, & in posterum facturos pollicemur. Quod si obsequia nostra refutantur; & omnino à Principe vt discedamus, decernitur; nos quidem precibus agere contra, armis porrò resistere non valemus. Garriebat hic nescio quis ex Consiliarijs Hungaricè, nos in summo vitæ discrimine versari; proptereaque Principem, vt nostri rationem haberet, in eam sententiam, vt migraremus, venisse. Huic noster eadem lingua respondit, nos in manibus nostris animam nostram semper portare, neque de nobis nos esse sollicitos; vbique enim terrarum, Deum quem coleremus reperturos: at vehementer dolere vicem animarum, quæ fidei nostræ commissæ, à nobis desertæ, dæmonis præda remanerent. Multa alia dicta sunt, sed frustra, apud quos videlicet nullus esset rationi locus. Vno enim verbo se ab omnibus expediebant, ita Principem statuisse, aliud fieri non posse. Bonus scilicet Princeps timebat, nè si alij nobis iniuriam intulissent, iniusti Principis notam apud Principes Christianos incurreret: sed illud non curabat, si ipse grauissimo nos malo afficeret, & Christiani Principis leges omnes violando, per summam iniuriam exturbaret. Verum vti Hæresi, nè veritatis lucé aspiceret, excæcatus erat: sic auaritia (Ecclesiasticis enim inhiabat bonis) nè iustissimas

ratio-

rationes perciperet, quasi alter Pharaon, cor induratum haberet. Consiliarij porro ita sese ad ipsius nutum fingebant, vt ne bene agerent plane intelligere nolent; in eoque totierant, vt ex Hungaria & Transyluania Societatem expellerent. Quoniam igitur eam esse mentem Principis afferebant; vt Societas quam primum, tuto tamen in Regno cederet, interrogarunt consiliarij Patres, quantum temporis factum foret ad parandam iter, postquam ad suos in Transyluaniam peruenissent? vnane, an duabus hebdomadis contenti essent? Præterea quoniam itinere proficisci vellent, in eo Principem illis libentissime indulturum. Ad hæc Pater, si hoc, inquit, iter mihi sponte mea suscipiendum esset, de tempore & de via cogitarem: verum quia alieno arbitratu suscipiendum est, alieno etiam arbitratu statuiatur oportet tempus & via. Adiecerunt illi Principis sententia iter illud tutissimum esse, atque expeditissimum, quod Claudiopoli in Poloniam tendit Nagybanja, Szakmaro, & Homóna, ac proinde vt illud faceret, consulere. Tum Pater ad ea, quæ ipsimet Consiliarij de nostrorum ex Polonia eiectione dixerant, alludens; Et quomodo, inquit, tuto Poloniam ingrediemur? At illi, tutissime aiunt, iam enim pacatissima sunt omnia. Qua in re, quia mendacia curtos, vt aiunt, habent pedes; in repugnantibus propriorum dictorum laqueis sese inuoluerunt boni Consiliarij. Quam porro cautè, ne dicam nequitet Botskai de nostris tulerit sententiam, docuit Franciscus Alaghi Nobilis Catholicus Botskai Consiliarius, qui narravit Socio Patris Viceprouincialis, Principem eo die, quo Societatis eiectionem conclusit,

eum

eum vocasse hæcque dixisse; Quia es meus Confiliarius, mihi que sicut ego tibi iureiurando altricus es, nihil te celare neque possum neque debeo. Scias igitur hodie contra Papistas agendum esse, scio te turbatum iri, tuumque suffragium contrarium futurum, quia tamen nihil efficere poteris, ut hodie à Senatu abstineas, consultius erit. Digredientibus nostris à Senatu propositum est; ut quas difficultates haberent, eas scripto comprehensas Principi exhiberent. Patres igitur præter ea quæ ad bonorum dispositionem spectabant, duo petierunt, alterum, ut si qui amici ex Transylvanis Patres comitari vellet, id illis concederet Princeps. Alterum cum P. Viceprovincialis sibi conscius esset, neque se, neque quenquam eorum, qui sub sua cura in Transylvania vixissent, vlla in re contra Regnum peccasse, quin immo pro viribus, & pro ratione sui status, illi sedulo inseruisse, idcirco Principem propter Deum, & propter illam æquitatem, quæ tanquam iustus, Christianusque Princeps colere debet, orabat, ut testimonium daret, se non dimittere Patres propter crimen vllum; quandoquidem nullum illis obijciebatur, sed ob illas easdem causas. Postero die Confiliarij, vocatis ad se Patribus, nomine Principis, ad oblatas petitiones, illa vna excepta, in qua innocentia testimonium petebatur, ita responderunt, ut eius avaritiam non obscure significarent. Nam non solum possessiones, sed etiam quicquid ibi natum esset, vini, tritici, & similium, sicuti & templi clenodia, ad Principem spectare debere asseruerunt. Addiderunt præterea, Principem de Patrum in Transylvaniam profectioe mutasse con-

Pp

silium,

filium, propterea quod cum eos redituros speratum
 esset rumor, periculum foret certissimum, ne in
 itinere à latronibus interficerentur. Ad hæc Pa-
 tres, quoad clenodia templi, nihil esse, quod ad So-
 cietatem ipsam non spectaret; quæ cum in Tran-
 sylvaniam venisset, templum rebus omnibus nu-
 dum recepisset. Quoad fruges; quicquid esset, id
 totum ferè propria industria & sumptibus esse per-
 ceptum; quandoquidem hoc tempore, à nobis
 subditi potius, quam à subditis nostri adiuti essent.
 Verum quicquid esset de huiusmodi rebus, Patres
 more Apostolico, fore paratos: amissa enim Tran-
 sylvania; de reliquis bonis, immò de vita ipsa pa-
 rum esse sollicitos. Quoad reditum verò nostrum,
 quomodo, aiunt, Patres illi, qui in Transylvania
 sunt, tutò egredientur, si nos redeuntes pericula
 manent? providebit, inquit Consiliarius, Prin-
 ceptus; qui etiam probat, ut præter comites, quos
 ipse dabit, amici quoque eos comitentur. Quia
 de templi clenodijs mentio facta est, illud adde-
 mus; ante Botskaianas turbas, à Transylvanis Pa-
 tribus, ad Cassouenses, securitatis gratia missam
 fuisse magnam cistam, sacris, iisque aureis & argen-
 teis vasis, ac cæteris ornamentis gemmis & auro
 ditissimis plenam, quam Patres in Cassouensi de-
 fectione discedentes, amico cuidam commenda-
 rant. Eam Botskai nescio cuius opera proditam, fe-
 cerat sibi propriam. Sed ut ad Patrem Vicepro-
 uincialem reuertamur, cum aduerteret quare Prin-
 ceptus reditum illi in Transylvaniam prohiberet;
 prævideret autè vix fore, ut socij, ipso absente, pe-
 ricula itinerum euaderent; ut illis, quantum in se
 erat,

erat, prospiceret, primùm famulum dimisit, qui summa cum diligentia in Transyluaniam iret, Patresque, vt rebus omnibus compositis, sese ad iter pararent, moneret: simul ad præcipuos quosdam Nobiles litteras dedit, quibus eos rogabat, vt Patribus in ea necessitate adessent, eosque si opus fuisset, comitarentur. Tum Principis Secretarium, Simonem Pechium adiuit, eumque rogauit, vt sibi auxilio esset, pro reditu in Transyluaniam. Princeps, inquit, vitæ meæ prospicere vult, sed sciet velim, me cum meis mori malle, quam sine ijs uiuere. Tria me mouent ad hoc procurandum, mei Fratres; quorum periculum in promptu est, tunc Princeps; qui omnes æquitatis leges, non sine sua insigni infamia violat: Catholici denique Transyluani; qui meritò ægrè ferent, cum & me detineri audient, & reliquos indebito modo dimitti videbunt; præsertim si nè minimum quidem nobis crimen obiectum, sed innocentes esse cognoscant. Quia verò ex Consiliariorum verbis, bonis inhiari nostris aduerti, illud scias velim, me non de rebus, sed de personis tantum sollicitum esse. Adiungatur mihi, si placet, vir aliquis honestus, qui mecum de rebus, Principis arbitrio disponat. Tu igitur vel cum Principe transigas; vel vt cum eo ego possim agere, efficias: hocque tibi persuadeas, te neque in malos, neque in ingratos homines beneficium collaturum. Petitionis æquitatem agnouit Secretarius; operam suam promisit, negotium tractandum suscepit. Quare Pater illi puncta, quæ in charta scripta habebat, memoriæ

causa tradidit. Inter loquendum autem, citra diceret Secretarius, hanc Societatis eiectionum, ob VVaradinenses acceleratam esse; quaesivit Pater, quidnam illud esset? Ipse admirans, nullam, inquit, hac de re vobis mentionem fecerunt Consiliarij? nullam, ait Pater. At ille, Coronam in Transylvania, inquit, captus fuit quidam Germanus, qui VVaradino in Valachiam, ad Vaiuodam mittebatur. Hic ut retulit Gabriel Hallerus, quilibet adhuc captiuum tenet, fassus est, Patre quoque, qui VVaradini sunt, eius profectionis fuisse conscios. Quod ubi Consiliarij intellexerunt, ira commoti, decretam antea Societatis eiectionem, non diutius differendam esse statuerunt. Tum Pater, non mirum consiliarios hanc rationem subtrixisse, nimis enim leuis erat, & Regio Senatu indigna. Sed enim quare toties, inquit, sparsit Princeps, se meas interceptas habere literas, machinationes nosse meas? ad hæc ille. Nullas sane tuas vnquam vidimus literas, præter quasdam, quas ad tuos Patres scribebas: in quibus nihil aliud, quam te valere, eosque ut pro te orarent, rogare significabas, eadem litera, cum iam aperte essent, à me fuerunt laceratae. Hinc vero planum fit Hallerum turpissimè peierasse, quando in Transylvania Patri, se nihil de machinationibus, de quibus mentionem faciebant litera, audiuisse iure iurando assererat. Non enim solum audierat, sed machinationum auctor ipse extiterat. Qua in re suo Principi mirum in modum se adaptat Hallerus. Botskai enim, cum Societatem ab initio perdere statuisset, statim de nobis conqueri cœpit, ut dum nos sibi insidiari assereret, insidias

insidias ipse nobis strueret. Quod idem cum Sylva-
 tio, aliisque factum esse constat. Et Transylviani, qui
 ob tuendam (vt ipsi profitentur) libertatem Bots-
 kaio adhæserunt, libertatem adeo amiserunt, vt iam
 se non veluti Nobiles sub Principe liberos, sed tan-
 quam vilia sub tyranno mâcipia esse malo suo agno-
 scerent. Verum his missis, ad nostra redeamus. Se-
 cretarius igitur Principem adiit, qui rationibus vi-
 ctus, vt Patres in Transylvaniam redirent, assentit,
 iisque itineris comitem ac ducem addidit, familia-
 rem suum Thomam Dobai, virum Nobilem &
 modestum, atque ad huiusmodi negotia perficien-
 da aptissimum. Huic sub honoris capitisque amif-
 sione mandauit Princeps, ne quicquam incommo-
 di à quoquam Patribus inferri permetteret. Et quia
 Dobai non solum eos in Transylvaniam euntes,
 sed etiam ex Transylvania exeuntes, cum alijs co-
 mitari debebat; illi seuerè iniunxit, vt postquam in
 Monasterium venisset, non supra quartum, ad sum-
 mum quintum diem, Patres ibi esse permetteret, ac
 præterea vt ex Transylvania egrediens, Principem
 ipsum moneret, vt ipse ex aliquo commodo loco
 supra dictos duos Patres ad se vocare posset. Quod
 idem Patribus significauerat Secretarius, cum ipsi
 instarent, vt Principi saltem valedicere possent.
 Hoc autem, vt docuit euentus, Botskai faciebat, vt
 & Patrum congressum vitaret, eosdemque, vt in
 Transylvania modestè agerent, admoneret. In re-
 ditu, etsi per medios Haidones transiuerunt: nihil
 tamen incommodi acceperunt, quod diuinæ pro-
 uidentia magis, quam humanæ industriae tribuen-
 dum est. Die quinta Nouembris sub noctem Clau-

diopolim peruenerunt; ductor enim Principis mādato, illos prius ad ciuitatē, quam ad Monostor deduxit; ut uidelicet indē, duos alios Commissarios Emericum Gelennij & Petrum Filstek sibi adiungens, cum iisdem Societatis bona occuparet, quorum authenticum inuentarium ad ipsum Principem transmitteret. Aduentus Patrum, uti insperatus (famulus enim iam Cassouia prēmīssus, ante quadriduum peruenerat, eosque nequaquam redituros nunciauerat) ita amicis omnibus, maxime nostris, qui reuixisse uisi sunt, charissimus fuit. Eam noctem transegerunt apud Bornamizzam: postridiē uerō una cum Commissarijs ad Monostor se cōtulerunt: ubi nostris omnibus in unum locum congregatis; exposuit Dobai, Principem, ut pericula quę nobis imminebant certissima, præueniret, statuisse, ut è Regno migraremus; quod idem etiam nostrorum nonnullos optasse affirmauit. Respondit Viceprouincialis, se uehementer mirari, quod huiusmodi emigratio optata diceretur à nostris; quando ipsemet Cassouia pro retinendis omnibus supplicarat. Qui omnes quia præsentes erant, & de sua uoluntate certissimum testimonium ferebant; uoluit Pater omnes qui aderant, testes esse, non Societatem solum, sed singulos Societatis homines, contemptis periculis quibuscunque, paratos esse manere, atque ad eò inuitos omninò discedere. Significauit præterea Dobai, Principis uoluntatem esse; ut Patres de domestica supellectili pro uoto disponerent; possessiones autem, fruges & animalia, ad ipsiusmet Principis rationem detinerentur; intereaque dum iter pararetur, ab ipsiusmet Com-

Commissariis necessaria Patribus subministrarētur. Lustrarunt deinde domum, omniaq; in inventarium redegerunt. Accitis præterea pagorum Iudicibus, diligentissimè omnia inquirentes, eos Principi iureiurando obstrinxerunt. Dum hæc illi transigunt, Pater Viceprouincialis ingressus civitatem; de rebus nostris, quæ apud amicos erant, habitatione pauperum, ut tempus ferebat, disposuit. Sacerdotibus etiam Siculis, qui numero sunt quadraginta circiter, tantum librorum rerumque ad templum spectantium reliquit, ut eorum unusquisque aliquid acceperit. Tres porro rhedas rebus melioribus oneravit, prætereaque duos currus, qui duo vasa selectioribus libris, alijsque rebus plena deferrent, idque eo consilio fecit, ut omnia secum auferre existimaretur, nève res Societatis curiosius ab alijs quæterentur, timebat enim libris, cum & Prædicantes, & plerique alij illis inhiarent. Nam & ipse Secretarius multos petijt, cui etiam ex parte satisfactum fuit. Reliqui qui iustam bibliothecam instruunt, in bono loco collocati: pij tamen libelli omnes inter pios viros distributi. Magnus fuit illis diebus Catholicorum ad templum concursus, quam plurimis, iam quasi diuinorum mysteriorum penuriam sentientes, conscientijs ritè lustratis, cœlesti pane sese aduersus futuram famem munierunt: multi etiam Nobiles accurrerunt, ut Patribus adessent; eosq; si opus fuisset, comitarentur. Inter omnes Stephani Kendij & Sigismudi Sarmasaghij charitas eluxit. Tandem die B. Martino sacro, qui fuit vndecimus Nouembris Anni 1606. cum reliqui Sacerdotes Sacris ope-

rati, multis diuina distribuissent, postremus celebrauit P. Viceprouincialis, eundemque sacrum panem Fratribus nostris diuisit, tum ad populum cōtionem expectantem (erat enim templum refertissimum, & Botskaiani aderant Commissarij) conuersus, latine, quod alter Hungaricè reddebat, tēpus dixit aduenisse, quo in silentio orandum magis, quam loquendum videretur: iam Iesu Socijs imitandum esse Deum, qui ex patria sua in Ægyptum pulsus fuit: iam se suosque non multo aliter ex patria sua (patriam suam Transyluaniam, suas vocare ædes) ad alias nationes pelli, quare se illis, quos omnes in visceribus Christi complecteretur, valedicere hoc nomine libenter, q̄ nulla vel minimi criminis vmbra obijceretur ab aduersarijs, cuius rei locuples testimonium esset, quòd tanta cum honestate dimitterentur. Denique corpore se quidem disiungi ab illis, animis certè manere coniunctissimos, pro qua re vt ipsi eandem erga illos voluntatem conseruent, obsecrare. His alijsque non sine animi lachrymarumque sensu propositis, in genua procumbens, litanias respondentibus alijs recitauit. Tum verò maxima omnium comploratio est cōsecuta. Nostri ad rhedas ternas, pro foribus templi iam instructas, collacrimantibus ipsis etiam aduersarijs, deducti sunt: quam cum religiosa cum modestia conscendissent, iamque extra Monasteriensem pagum ad fines Claudiopolitanos peruenissent, centum ibi Sclopetarios pedites cum tympanis ac vexillis, nonnullos etiam equites, qui Patres pro securitate deducerent, ab ipsa ciuitate submissos repererunt. Hi Nagybaniam vsque itinere
 quique

quinque dierum processerunt. Illuc etiam vsque comitatus est Patres bon^o Sarmasaghius & Blaius Camuthus, qui perrexissent in Poloniam vsque, si vel necessitas fuisset, vel Patres permisissent: Cracouiam vsque progressus est Gregorius Bornamizza senis Bornamizze filius. Quod officium cum per ætatem præstare non posset pius Trausnerus, filium bonæ indolis iuuenem misit, eumq; Patribus commendauit. Cum enim nullum ditius Religione Catholica patrimonium, se vnico vniceque dilecto filio relinquere posse intelligeret; vt bene in ea fundaretur, voluit vt in Regnis, in quibus floret, aliquamdiu viueret, simulque si fieri posset, intermissa ob temporum calamitatem studia recognosceret. Quod ipsum iuuenis, magno ardore Olomotij aggressus iam profequitur. Nagybania Claudiopolitani redierunt, à qua ciuitate totidem sclopetarij dati sunt; quibus Szakmariensis ciuitas quinquaginta pedites, Arcis verò Capitaneus totidem prædarios equites adiunxit, omnes Zemleny vsque: inde enim, superatis iam maioribus periculis, domum à Dobai remissi sunt, acceptis ibi nonnullis, qui deduceret Homonnam. Homonnæ tunc non erat Georgius Homonnai, (qui vnâ cum Valentino Homonnai cognato oppidum illud possidet) discesserat enim vt V Varadiense præsidium, quod iam Arcem dediderat, ex Hungaria deduceret. Verum cum ex itinere Patres illuc aduentare intellexisset; per literas & per famulos, eos obnixè rogauit, vt Homonnæ suum aduentum expectarent; se Patres Cracouiam vsq; deducturum. Homonnen-
sis præfectus homo hæreticus, tam beneuole libe-

raliterque eos accepit & habuit, vt planum faceret, se nihil gratius suo Domino facere posse, quam si in Patres omnia officiorum genera conferret. Dum igitur Patres Homonnæ morantur (oçtiduū enim morati sunt, non tam vt Homonnaium expectarent, quam quia P. Viceprouincialis non nisi dimissus ex Hungaria egredi volebat) dum inquam ibi morantur; Dobai, qui de lōgiori tinere nullum habebat mandatum, Cassouiam redijt, per ipsum ad Principem litteras dedit Pater; quibus animi sui constantiam, & simul declarabat innocentiam: cuius testimonium ab ipso petebat. Homonnæsi præfecto imperatum est, vt Patres Eperiesinum versus deduceret, vt cum præsidio VVaradinensi illuc properante coniungerentur. Verum quia Patres aliud iter magis expeditum habebant; acceptis à Præfecto 50. peditibus ac decem equitib⁹, recta via Poloniam petierunt, cuius fines sex Hungaricis miliaribus distabant. Superatis finibus Hungariæ, duarum horarum spatio, primam Poloniæ ciuitatem Iasliska nomine, attigerunt. Hinc vero Cracouiam, inde denique Olomitium, in ipso Natiuitatis perugilio peruenerunt: vbi non sine magna charitate accepti, non solum corporis vires, sed spiritum etiam, renouatis in Circumcisione cum reliquo Collegio votis, restaurarunt.

Iter porrò ita Patres instituerunt, vt simul peregrinorum regulas obseruarent, & quia commoditas dabatur, quotidie superior celebrabat, reliqui Sacerdotes communicabant. Vbiq; ferme Catholicorum semen innenerunt. Nagybanniæ Baltafat Kornis, qui in Imperatoris fide constans perstiterat; & iam

& iam pace facta in gratiam cum Botskai redierat, etiam in Transyluaniam proficiscebatur, cum vxore & socru sacram adiit synaxim. Quod idem die sequenti Varallia Sigismundus eiusdem Baltasaris frater, cum vxore præstitit. Exercitia Catholica, ex Monostor Homonnam vsque nulla inuenerunt: Ibi enim Georgius Homonnai, singularis virtutis & pietatis iuuenis, in sua Arce templum pulchrè instaurat: duosque Sacerdotes, pro Hungaris vnum, alterum pro Sclauis, cum non contemnenda Musica liberaliter alit. Ipse vero præter Catholicam Religionem, ad quam Pragæ à nostris conuersus fuit, & propter quam à potentiore cognato persecutionem patitur, adeo modestus est & verecundus, vt si quis ei vel de nuptijs mentionem faciat, erubescat, nec sine pœna quemquam ex familiaribus suis verbum minus honestum proferre permittat.

Tempus etiam eiectionis nostræ non poterat esse incommodius: tantæ enim fuerunt eo tempore aquarum inundationes, quantas senes ipsi nunquam se vidisse affirmabant. Pedites semper fere in aquis vadare, quæ non raro per horas integras, non talos solum, sed genua femoraque ipsa superabant. Interdum rheda ipsa mergi, resque omnes madefieri. Nonnunquam etiam equi cum rhedis impetuosis in inundationum torrentes tranare. Hæc tanta cœli terræque intemperies, vnum è Patribus, qui ante duos circiter menses in Transyluaniam venerat, & iam hydropisi laborabat, adeo grauer affecit; vt totus intumesceret, tantaque humoris copia guttur impleret, vt parum omnino quin suffocaretur, abesset. Dei tamen beneficiò fa-

ctum

Etum est, ut in fine itineris non multò deterius valeret, quam in principio valuisset. In montibus qui Transylvaniam separant ab Hungaria, collegerant se latrones Valachi; sed cum Patres multò plures opinione sua conspexissent habere comites, à voluntate destiterunt. Centeni aliquot Haidonum aliquando, dum Patres in Szakmor essent, non sine mali alicuius suspicione relicta, lustrarunt omnia. Ibidem Prædicans die Dominico, populo, in concione, ne vel Patres salutaret, seuerissimè interdixit. Sed nullum fuit maius periculum, quam inter fluuios Tibiscum & Bodrogh, cum enim Germani, qui waradini erant, discedere, arcemque dare nolent, nisi ex vicinis locis recederent Haidones, iussu Principis mille & trecenti Tibiscum transierunt, eos comitatus Zemleniensis, nè Bodrogem transierent, impediēbat. Inter illos igitur fluuios inclusi manebant. Iter Patribus faciendum fuit per medios Haidones, quos neque biduo, inundationū fluctibus retardati, transire potuerūt; vna etiam nocte nè in pagis cum ipsis versari cogerentur, in campis sub Dio pernoctarunt. Sane diuinæ providentiæ tribuendum est, quod oves lupis circumdatae euaferant. Iuuit etiam plurimum diligentia & prudentia ductoris Dobai; qui præter cætera quæ cum laude gessit; milites etiam, qui tantis territi difficultatibus, deserere nos volebant, in officijs continuit.

Atque ut tandem aliquando rerum omnium Epilogum colligamus, satis omnibus constare potest, non tam Transylvanorum, maximè verò Nobilium opera, quam perniciofa tumultuantis Botskai voluntate, ac præcipiti furore, desertam à nostris Trā-

sylvua-

fyluaniam, alias quæfitas esse sedes. Certè in comitiis Transiluanicis Meggyefini celebratis, ita Societas apud omnes ab omni crimine purgata fuit; ut non facile qui contra eam publicè ageret, posset inueniri. Deinde vob in Hungaria comitijs Cassouienfibus, cum de pace cum Cæsare ineunda ageretur; & conditiones illi proponendæ, quarum vna erat, ut Societas in Hungaria locum non haberet, statuerentur; legati Transyluanici ut suæ Prouinciæ nomine Hungarorum articulo subscriberent, urgebantur, quod quidem illi se facturos constantissimè pernegarunt. Botskaiianum omninò odium in Catholicam Religionem, Societatemque nostrâ, ut nostros eijceret, effecit. Aliqui etiam proscriptiõnis huius causam esse affirmabant, Annæ Pernieszi fœminæ Nobilissimæ conuersionem. Nonnulli & fortè verius, hoc indè ortû existimabant; quod cum Botskai Transiluaniam ingredi, & in arce Gyaluensi (sunt bona Episcopalia) morari vellet, Societatem in Monastor esse nolebat; tum nè eam in oculis haberet; tum ut bona ipsius, quæ cum Episcopalibus coniuncta sunt, vsurparet. Accedebat consilium prorsus Calvinisticum, illi, ut fertur, à Prædicante suo datum; ut nimirum si tutus regnare vellet, Societatem illico exterminaret. Permisit Deus ista omnia ad bonorum pium exercitium, malorum pœnam; ad ipsius Botskai corporis & animi interitum grauiorem. Cæterum res Transiluanica eo loco sita est, ut breui Societatem redituram sperent boni, timeant mali. Dum hæc scribimus, nunciatur Stephanû Botskai ipso die S. Stephani Protomartyris extinctum, anno 1606. sic anno 1588.

Gie. zi,

Gicizi, Gubernator proscriptæ ex Transyluania Societatis auctor, tertia post luce expirauit. Ante quatuor vero annos Zekeli Moyſes euerſi Collegij Claudiopolitani diſſimulator, in acie ſecundo meſe; Iudex autem Regius Michael Dethaſius, eueſionis Collegij Dux, in carcere paulò poſt à Caſariæ interempti, diuinâ experti ſunt vindictam. Botskai denique exturbauit Societatem, poſt annos vndecim à tempore, quo à Principe Sigifmundo, & communi totius Regni decreto comitijs Generalibus reuocata fuit.

MISSIO HVSTENSIS ANNO

1603.

SEquitur vt quæ circa Miſſiones duas memoratu digna occurrunt, breuiter explicemus. Impetrauit P. Maiorius Viceprouincialis à R. P. Generali, vt præter auxilium quod ex Italia & Austria ſubmiſtrabatur, aliæ quoque Prouinciæ ad Transyluanicam meſſem mitterent operarios. Ex Belgio igitur tres eo conſilio ſunt deſtinati, vt & militem Valonem iuuarent, & in ſcholis laborarent. Duo alij ex Germania; vt per eos ciuibus Saxonibus, genere, lingua, & moribus Germanis, Claudiopolitanis frangeretur. Hi omnes cum eodem Patre Maiorio Roma redeunte, Prouinciam ingredi debuerent. Verum cum tardius Viennam attriſſent, præceſſit ille, hi ſubſecuti ſunt cum Ioanne Leonardo Iell Germano Nobili Societatis amantiſſimo, & Arcis Huſtentiſis prætecto, qui ante multos annos, Pariſijs noſtrorum opera, à Beza ad Chriſtum fuerat traductus. Iſte noſtros, toto itinere, humaniter æque

æque ac liberaliter habuit. Qui vbi Cassouiam peruenerunt, & Transyluaniam ab hoste Moyse occupatam esse intellexerunt; eosdem secum ad Arcem suam duxit. Quo statim atque venit, ab Episcopo, in cuius diœcesi arx illa sita est, Sacerdotes, qui Ministris Caluinianis sufficerentur, petijt. Verum ne quod petebat, obtineret, paucitas Sacerdotum effecit. Ipse igitur ne quod in se erat desideraretur, moribus prorsus Christianis, omnibus exemplo esse cœpit. Quotidie sacrum audiebat, frequenter orabat, pios libros lectitabat, & quotiescunq; occasio dabatur (dabatur autem sæpiissimè) primores è Nobilitate ad auitâ Religionè amplectendam hortabatur. At vero cum Basta, qui tunc Szakmari morabatur, ex Belgio Patres aduenisse intellexisset, illos ad se vocauit. Verû cum paucis post diebus castra in Transyluaniam contra Moysen esset moturus, eorum vno, pro se, & Valone militarento; reliquos duos VVaradinum dimisit. Quorum alter P. Petrus Petitius, quasi cursus sui finem præfagiret, eorum instar quæ natura, non vi mouentur, animi sui conatus in Deum vehementius quam vnquam antea, intendere cœpit. Nam etsi semper rerum spiritualium amans fuit, extremo tamen illo tempore, seipsum in amando Deo superare videbatur. Duos menses VVaradini vixit, quo tempore libellum exercitiorum è manibus nunquam dimisit. Multas singulis diebus orationi, & meditationi horas tribuit, nullanisi de rebus diuinis colloquia habuit. Itaq; prius vehementi capitis dolore correptus, tum defluxione quadam, quæ partes vitales occupauit, triduo consumptus obiit

VVara-

V Varadini 2. Septembris Anni 1603. Socius ipse paulo post Claudiopolim concessit. Iam ad illos qui cum Hustensi Præfecto remanserunt veniamus: quinque ibi menses morati sunt, nec otiose: diebus enim Festis conciones habuerunt; quibus semper Præfectus ipse, & eius iussu atq; exemplo, reliqua familia cum præsidario milite interesse consuevit, capita amplius sexaginta elutis animi sordibus, diuinum celebrare conuiuium, quod diu ne glexerant alij, alij tota vita, vt qui tunc posita cõtumacia, suauis Ecclesiæ iugo ceruices suas subiciebant. Quos vt magis Præfectus ipse cõfirmaret, saepe domestico conuiuium excipiebat; vt constantes essent, hortabatur. Nec solum pietati seminandæ, sed impietati etiam extirpandæ operam dedit. Nam blasphemias, perpotationes, illicitos lusus, aliaque vitia, quibus malè feriatus miles nimium occupari solet, extra fines suos amandauit.

MISSIO SICVLICA ANNO

1603.

IN Sicilia quoque nostrorum desudauit industria. Est autem Sicilia pars Transyluania, adeò à reliquo corpore separata, vt quasi distincta Prouinciam efficiat. Regiminis quoque formam à cæteris partibus valdè diuersam habet. Diuiditur in septem sedes, vt ipsi vocant: quarum vna est Catholica, hæretica altera, reliquæ mixtæ. Catholici Sacerdotes sunt 40. circiter; & totidem vel paulò plures Parœciæ. Ex Siculis autem duplo plures creduntur esse Hæretici, quam Catholici. Illuc è nostris tres ex arce Gõrgenyensi missi sunt tunc temporis, cum

Claudio-

Claudiopoli exturbati in exilio degerent, quibus sane non defuit ampla de proximo bene merendi occasio. Nam pagos illos Catholicos visitantes, & multorum inter se dissidentium animos conciliarunt, & cōcionibus populos ad pietatem, & in primis ad confessionem excitarunt, qui iam à multo tempore cœlestia pascua neglexerant. Nimirum hoc tēpore auxiliū illud opportunius fuit; quia cū pestis ibi sæuiret: multi post purgatā conscientiam, nouamque viuendi formam, siue re, siue proposito institutam, animam Creatori suo reddiderunt. Inter hos ducenti quinquaginta numerati; qui partim totius vitæ, partim multorum annorum confessionem instituerant. Dum autem nostri, toti in proximorum salute intenti, pericula nulla timent: sed sine discrimine, infectos æque ac sanos visitant, solantur, eorum confessiones audiunt, & mortuos etiam magno pietatis Zelo sepeliunt; alter eorum P. Stephanus Kabes eadem lue correptus est, qui tamen non propterea charitatis officijs nuntium remisit, sed nihilominus & conciones habuit, & alia munia obiuit. Et cū iam inualescēte morbo, lectulo affigi cogeretur, aduentantiū confessionibus, vsq; ad penultimum vitæ suæ diem, vtilissimam operam nauauit. Obijt die 12. Augusti 1603. in pago, cui nomen est Szarkey in ea sedis Cikiensis parte, quæ Gyirgyo appellatur. Mors ipsius & illos populos, quib⁹ indefessa viri charitas innotuerat, magno dolore affectit, & Societati nostræ valde incommode accidit. Nam cum esset Transylvanus, Nobilis, & rerum Hungaricarum multū peritus, in tanta Sacerdotum Hungarorum penuria, videbatur omnino necessarius.

Qq

COL-

COLLEGIVM ALBENSE AN-
NVS 1603.

Provinciam cum Turcis & Tartaris ingredien-
tibus Zekeli Moyses, recta Albam Iuliam petuit, civi-
tatemque non solum obsedit, sed etiam facto assul-
tu acriter oppugnauit. Et licet non expugnari,
Germanum tamen militē propugnatorem eo ad-
egit, vt deditioe ciuitatem redderet; ipse vero in-
columnis abiret, quo tempore, in Collegio vnus
nostris, cum domestica familia versabatur. Duo e-
nim Patres in proximam arcem se contulerant, vt
pluribus prodesse, quorū alter paulō post rediit.
Hic Frater tempore obsidionis, multa incommo-
da passus est, non solum in rebus, quas milites pra-
fidiarij, qui ferē soli in ciuitate manserant, quotidie
rapiebant; sed etiam in vita, cum enim semel here-
ticus homo eū detulisset, quod Hungaros in Col-
legio ex consilio abscondisset, vt dum hostes ciui-
tatem aggredierentur foris, hi intus Germanos truci-
cidarent; Germani repente in Collegium irrupe-
runt, & pugnis Fratrem verberarunt. Verum cum
omnia diligentissimē lustrassent, delatorem here-
ticorum more mentitum esse cogouerunt. Est ci-
uitas Albensis ita constituta, vt interior pars mu-
nijs circumdata; exterior verō, interiore multo ma-
ior, sine muro sit aperta. Cum ergo Germani in-
riorem tantum defendere constituissent, extere-
rem incenderunt, ne si hostis illam occuparet, ipis
facile detrimentum inferret. Ex altera vero parte
Tartari tantum ignis imbrem in interiorem telis
ignitis immiserunt; vt ciuitas statim conflagraret

vniuersa. Collegium fere solum in medijs flam-
 mis integrum conseruatum fuit. Nam licet vno die
 sexies ignem varijs in locis conceperit; domestico-
 rum tamen diligentia semper extinctus fuit. Eo ve-
 ro tempore, quo ciuitas in Hungarorum manus de-
 uenerat; noua pericula, nouasque molestias; ab ir-
 fuentibus militibus nostri perpessi essent; nisi à Ca-
 pitaneo quodam milites, qui eos tuerentur, impe-
 trassent. Illi ergo, qui vt omnia prædarentur vene-
 rant, cibo & potu contenti abierunt. Post trimestre
 spatium, profligato Moyse, cum Cæsarianum exer-
 citum adesse audirent, reliquosque omnes tum ci-
 ues tum Nobiles fugam parare viderent nostri, ne
 soli manerent, & primo impetu opprimerentur; ad
 aliquem tutiorem locum se recipere decreuerunt.
 Verum cum è ciuitate egrederentur, moniti sunt,
 in vicino loco illis insidias esse paratas à quibusdam,
 qui illos omnino spoliare, & occidere cõstituis-
 sent. Illi igitur in oppositam partem iter vertentes, ad
 montes altissimos, & præruptis vijs à periculis mi-
 litum tutos, vna cum rusticis præsertim Valachis se
 receperunt: vbi per aliquot dies, lacte caprino tan-
 tis per victitarunt; donec rebus iam pacatis, cum
 alijs Patribus Claudiopoli sese coniungerent. Inte-
 rim Germani, qui in alijs præsidijs erant, Albanam
 ciuitatem vacuam esse intelligentes, eorum octo-
 ginta circiter, illam occuparunt. Excurrentes illi
 quotidie, vt Moyse milites palantes fugientesque
 interciperent, in tantum aliquando hostium nu-
 merum inciderunt; vt viribus impares, non solum
 pedem referre, sed etiam arrepta fuga, sese confer-
 re in ciuitatem cogerentur. Cum eam ingredi non

Qq 2 possent,

possent, quin hostes quoque cum ipsis ingrederentur; tam diu, & tam acriter, cum in porta, tum in Principis Aula pugnatum, donec Germani omnes ad vnum ceciderunt. Sed neque victores huc diu fuerunt. Nam Cæsarianis aduentantibus illico abeuntēs, magna accepta clade, maiori ex parte interierunt. Iterum ergo ciuitas sanguine & cadaveribus redundans, tam diu vacua remansit, dum receptis in gratiam à Basta Hungaris, ciues alijque redierunt, ciuitatem purgarunt, eamque incolere cœperunt. Recuperata Alba à Cæsarianis post Moysen interemptum, ex nostris missus est illuc Sacerdos vnus, qui non inutiliter laborauit. In concione enim plures, quàm antea Auditores fuerunt: liquidem electis Hæreticorū Ministris, ciues Catholicum templum frequentarunt: quorum etiam nonnulli veram lucem agnouerunt. Procuratum, vt dies festi obseruarentur: neue iisdem diebus, antequam concilio absolueretur, res vllæ venales exponerentur. Diffensiones etiam inter Nobiles quosdam sedatae. In schola defectum nostrum suppleuit Iuuenis quidam sæcularis, qui semper in scholis nostris educatus, docendi rationem optimè tenebat. Ab eo discipuli cum bonis literis, pias fidei Christianæ institutiones didicerunt.

ANNVS 1604.

AD vnicum illum Sacerdotem accessit secundus, is fuit P. Michael Mardt, sub exordium anni in Fogaras missus. Est vero Fogaras cum oppido, qua hoc tempore Priouincia forte nec meliorem habet, neque munitiorem. Fuerat inibi aliquot

aliquot annis ante Catholica Religio postliminio restituta, Balthasaris Bathorei nepotis Regis Stephani opera, atq; à Serenissima Maria Christierna conseruata eo tempore, quo ipsa Sigismundo Principi desponsata, illum locum possedit, eiusq; templum sacra supellectili, alijsque pretiosis ornamentis instruxit: huc itaque profectus Pater, vt Parochi paulo ante demortui vices obiret, laboris sui haud exiguum fructum retulit: Siquidem nonnullos Ecclesiæ reconciliatit, generaliter confitentes audiuit, & populum illum concionibus, religiosæque vitæ exemplo, in pietate confirmauit. Post bimestre vero spatium, Parocho iam nouo presente, Claudio-polim redijt. Hinc Albam Mense Martio missus est, vt Zelo suo rem Catholicam promoueret, quod cum præstare cœpisset, casus accidit illi miserabilis: cum enim inter duos præcipuos Magnates, Hungarum vnum, Germanum alterum, grauem ortam esse simultatem intellexisset, timeretque, ne deinde scandalum aliquod magnū sequeretur; voluit ipse, qui apud vtrumque amicitia & auctoritate plurimum valebat, huic nascenti malo occurrere. Post Pascha igitur, vt illorum alterum, qui Hungarico milliari in Arce quadam distabat, conueniret, magistrum scholæ iuuenem optimū secum duxit. Transito Marusij ponte, faciebant itei per syluulam quādam, quæ olim ferarū Principum Viuarium fuit, nunc latronum receptaculum est, ibi obseruati sunt nonnulli nomine quidem milites, re autem prædones, qui illos insequabantur. Ab eo autem tempore nusquam Pater aut Socius comparuit. Existimant propter equos & spem forte alicuius pecu-

nia, fuisse in flumine suffocatos simul & sepultos neque enim vllum eorum vestigium reperiri vnquam potuit. Casus iste acerbus valde Societati fuit; quia neque erat, qui locum ipsius commode suppleret; & ipse ob præclara talenta, ætatem, vires, linguarum varietatem (nam præter Hungaricam & Germanicam, quas veluti maternas tenebat, Græcæ non ignarus, Italicam, Polonicam & Latinam optimè callebat) & singulares virtutes, Societati in animarum salute procuranda, poterat quàm optmè deseruire. Mortuus est die vigesimo secundo Aprilis Anni 1604. Alter tamen eius loco Sacerdos, Magistri quoque loco susceptus est inuenis alter, qui tota æstate in nostris ministerijs laborarunt. In Autumno nouæ turbæ excitatæ fecerunt, vt vnus tantum è nostris Magister Albæ maneret, & cum Parocho Albensi ita labores diuideret; vt hic sacra ministraret; ille verò (quod cum summe laude & æmulatione fecit) conciones haberet.

ANNVS 1605.

Postquam ad partes Botskaianas ciuitas deficit, Haiduci in eam frequenter irruentes, sæpius Collegio nostro muneribus placandi fuerunt. Quia vero Magister ille noster per idem tempus grauiter agrotare cœperat; Pater Viceprovincialis, nè hominem amittere t, egit cum Sarmasaghio, vt eum in Gherend, ad valetudinem recuperandam admitteret. Est autem Gherend, si non nihil à recta via declinetur, in medio ferè inter Albã & Claudiopolim itinere. Sarmasaghi^o illic aliquot famu-

familios suos viros Nobiles, qui illum Alba ad se deducerent, expediuit. Discessurus noster Collegium commendauit tum famulis nostris, tum Parocho, tum etiam bono cuidam viro, qui ante multos annos, à nostris conuersus, ex hæreticorum Ministro, factus est Concionator Catholicus. Sacerdos quidem, ob vxoris impedimentum fieri non potuit: sed tamè semper, siue in nostris, siue in alijs Catholicis pagis concionandi munus expleuit. Hic ergo in Collegio reansit; tum vt rerum nostrarum curam haberet, tum vt Parochum, si opus fuisset, ab onere concionandi subleuaret. Parochus, cui diximus commendatum Collegium, ita ad nos venit. In interiori ciuitate duo sunt templa, nostrum, & alterum olim Episcopale, nunc Parochiale, hoc autè cum rebus omnibus spoliatum esset, miserèque deformatum, non erat quidem in vsu, quia Parochus omnia in nostro peragebat, in potestate tamen Catholicorum erat. Templum hoc Principis auctoritate Catholicis ademerunt Calvinistæ, qui in ciuitate concionari, & Scholas aperire cœperunt, Parochumque, vt è Domo Parochiali migraret, cœgerunt. Qui quidem non è domo solum, sed ex ciuitate ob pericula quæ cum illi, tum Catholicis imminebant, sæpius emigrasset; nisi semper ita Deo disponente, fuisset impeditus. In Collegio igitur nostro mansit, donec illuc nostri redirent. Lepida res accidit aliquando illi, nam cum litteras, in quibus de hæreticorum Ministris conquerebatur, ad Patrem Viceprouincialem dedisset; litteræ ad ipsorum Ministrorum manus peruenerunt. Cum ergo tum in alijs, tum maximè in eo offensi essent, quod illos

hæreticos appellasset, eum ad Senatū Albensem, ut
 puniretur, detulerunt. Lectæ sunt in Senatu literæ,
 iam de Sacerdotis capite plectendo agebatur, sed
 Sacerdotis partes suscepit Iacobus quidam litteratus
 vir in ciuitate facilè primus; qui licet hæreticus sit,
 naturæ tamen facilitate, & in bonos propensione
 Catholicos amat; eorumque partes, si quando opus
 est, tuetur. Hic igitur Sacerdotem defendit haerese
 tione. Neminem, inquit, vestrum latet, Regium hu-
 dicem Cibiniensem, tanta esse doctrina & prudentia
 ornatum, ut eius auctoritas, non solum apud
 am, id est Saxoniam gentem, oraculi instar sit, sed
 apud nostram quoque, hoc est Hungarum; plurimum
 valeat. Ille igitur cum nuper suas ad Principem
 dedisset litteras, eaque casu quodam ad manus me-
 as peruenissent: in earum superscriptione Principem
 ab eo Heroem appellari animaduerti; iam verò quod
 ab Heroe hæretici deducantur; si Principem illi Heroem
 appellare licuit (vbi sine dubio licuit) alijs quoque
 que, nos eius subditos hæreticos appellare liceret.
 Hoc vno argumento victus Sapiensissimus ille Sena-
 torum confessus, Sacerdotem latinè proprièque
 locutum pronunciauit. Quam sententiam cum ne-
 scio quis, qui alijs doctior videri volebat, improba-
 ret; fortissimo eandem argumento confirmauit
 iuuenis quidam, cum enim Calepinum protulisset,
 & ex eo hæresim electionem significare docuisset,
 si vos, inquit, vestram religionem liberè & non con-
 acte elegistis; quis illam hæresim appellandam inficietur?
 Hic ille conticuit; & tandem cum alijs sententiam
 subscripsit. Absolutis comitijs Mediensibus, et
 Albam Patres redierunt; tam in templo, quam in
 scholis,

Scholis, Societatis ministeria restaurarunt. Accidit hic quod Claudiopoli alias accidisse diximus: multo enim ciues tempori magis seruiendum, quàm Deo parendum censes, ad vomitum reuenterāt. Illorum tamē loco, alii suffecti sunt; ac inter eos insignis quidam Nobilis, cum vxore à Caluino ereptus, per sacram confessionem Christo est restitutus. Sed instar omnium fuit Gubernatoris vxor; fœmina ut genere Nobilis, ita educatione Catholica, & pietate prorsus singularis. Hæc quotidie est in templo; omnia sacra, conciones omnes, reliquaque officia omnia audit, frequenter confitetur, & communicat; magnas elemosynas facit; & charitatis officijs omnibus antecellit. Vix dies transit; quo nostris beneuolentiæ & charitatis signū aliquod nō exhibeat, & quia Maritus illam, ob virtutem & Nobilitatem singulariter amat & obseruat; inde fit, ut nostri, rerumque nostrarum ratio habeatur. Si aliquid nobis accidat, in quo Gubernatoris beneuolentia, & auxilio sit opus; satis est vxori indicare; & uerò omnia pro voto impetrantur. A Marito illa, ut in Natiuitatis peruigilio tota aula à carnibus abstineret, ipse uerò etiam ieiunaret, obtinuit.

ANNVS 1606.

Nobilis quidam Catholicus, ipso die Circumcisionis vxorem antea Arriana labe infectam, ad sacrum lauacrum, cū filio recens nato duxit, & quia alios grandiores liberos, ex priore Marito susceptos haber; illos quoque iam in Catholica Religione instructos, ad baptismum prima occasione se missurā promisit. Miseri nonnulli, qui superioribus annis

Qq 5 vel

vel fame victi, vel iniurijs laceſſiti, furta & homici-
 dia comiſerant, à laqueo liberati ſunt; intercedente
 quaſi altera Heſter, Gubernatoris videlicet vxore,
 apud Affuerum maritum. Claudiopoltanus qui-
 dam inter Saxones, magnus ſemper Societatis ho-
 ſtis fuit, noſtrumque exilium in primis veſit, quoque
 cum paucis ante menſibus abſentis Iudicis viceſ
 gereret; vt è Patribus vnus, qui in Monſtor agro-
 tabat, tantisper ciuitatem ingrederetur, donec Tar-
 tari, qui illac faciebant iter, tranſirent; nulla ratione
 permittere voluit; Hic, inquam, cū homicidi reus,
 in carcere Claudiopoli detineretur, & in eius cau-
 ſa, iuris forma magno ipſius præiudicio non ſerua-
 retur, Albam, vt à Gubernatore ad Iudices mandatum
 quoddam impetraret, affinem ſuū miſit. Quia ve-
 rò interceſſore, quo maximè egebat, proſus care-
 bat, eum ad Patres direxit; quos vt ea in re patroci-
 nium ſuum ſuſciperent, enixè rogauit. Negotium
 vt pote iuſtum & pium, ille idem Pater, qui ab eo
 Claudiopoli exclusus fuerat, Gubernatoris vxori,
 hoc nomine commendauit; quod cum ille hoſtis
 eſſet noſtris inſeſiſſimus, nos vt Carbones Euan-
 gelicos, ſupra caput illius accenderemus, illum mo-
 dis omnibus iuuare cupiamus. Illa Charitatem So-
 cietatis admirata, ſtatim cum marito egit; & quod
 petebatur, impetrauit. Capuus beneficio victus,
 antiquum in Societatem odium depoſuit; & iam
 liber, Patres Monſtorienſes, amicitia cauſa inu-
 ſere cœpit. E noſtris Fratribus M. Andreas Pauli-
 chicz poſtquam continenti quadam heſtica, & à
 multis annis inueterata tuſſicula laboraſſet, grauiſ-
 ſimum morbum hyeme tota patientiſſime pertu-
 liſſet;

esset, tandem viribus iam defectus die 23. Maij, post saluberrimā sacri viatici refectionem, sacramque inunctionem, extremum vitæ suæ edidit signū, cum in commendatione animæ ad eum locum peruentum esset: subuenite sancti Dei. Fuit vir planè religiosus, humilis, obediens, & magnus mundi, sui que contemptor. In scholis & in concionibus, quando opus fuit, optime semper se gessit. Dum ex Boemia per Hungariam in Transyluaniam iret, per civitatem quandam iter fecit, quæ à Patria sua adeo prope aberat; vt duabus vel tribus horis ire & redire potuisset: ipse tamen licet ibi diem fere integrum substitisset, sineque vlllo incommodo, parentem quartum supra centesimum annum agentem, inuisere valuisset; id non solum non curauit, sed ne verbum quidē ea de re, vel cum superiore, vel cum Socijs fecit minimum. Croata natione fuit, omnia tamen idiomata suo finitima Polonicum, Sclauonicum, Rascianum callebat. Præter Latinam etiam ita Græcam & Hungaricam linguam nouerat; vt hisce læque facile & eleganter, ac materna, & loqui & scribere valeret.

o. Magnum hoc tempore cum Anna Perneszi Catholica Religioni lucrum accessit. Est hæc fœmina, ob singularem prudentiam in primis celebris. Parentes habuit, vt nobilissimos, ita & Catholicos, quarum cum lacte veram quoque Religionem imbibit. Verum cum in gynæceo vxoris Christophori Bathorei Transyluania Principis esset, secuta est Dominam Caluini labe infectam, ne ab ea, cui sanguine coniuncta erat, Religione discreparet. Quia veropam̄is Regni proceribus nupserat, eo pluri
bus

bus erroribus se obruit, quò magis illis placere studuit. Zelum igitur fidei quam colebat, non vulgarem semper ostendit: nam magnis sumptibus (dissimulata enim erat) studiosos alebat in Germania; vix immenso studiorum curriculo, venena latius distunderent Caluini in Transyluania. Ex illis aliqui tantum profecerunt; vt inter Caluinistas primi habeantur hodie, & primas in Transyluania cathedras obtineant. Iam verò cum secundo marito orbata esset, primæque educationis scintillæ reuiuiscerent, non solum Catholicorum conciones audiebat, sed dies festos etiam ac ieiunia (quæ maxime odio sunt hæreticis) studiose obseruabat. Quod vbi aduertunt hæreticorum Ministri, primum illam, ne & pueros filios offenderet, neue suo nomini inconstantiæ notam inureret, monuerunt. Deinde cum se contenti cernerent, eam ob Quadragesimalis ieiunii obseruantiam, pro concione publicè notarunt, conuiuijs & maledictis prosciderunt, anathemate ferierunt, atque à cætu fidelium separarunt. Cõmune est hoc telum hæreticorum contra eos, qui spretis eorum somnijs, veritatis lumen intueri incipiunt. Verum illa non solum ab incepto nõ destitit; sed etiam cum nostris de rebus ad Religionem, animeque salutem spectantibus, priuatim agere cœpit; atque vt suæ erga Religionem Catholicam voluntatis signum aliquod præberet, casulam pro nostro templo curauit, cuius crux gemmis, margaritis auroque adeo diues erat, vt hac tẽpestate, vix quicquid in eo generosius potuerit sperari. Porro dum nihil aliud expectatur, quam vt cõuersionis eius fructus, diuino Spiritus S. calore maturescat; en Botskai, qui cum ea

tertio

tertio cognationis gradu coniunctus erat, rerū po-
 titus in Transyuaniam venit, eamq; seuerissimè mo-
 net, vt ab incepto desistat, rebusq; Papisticis nunciū
 remittat, cessit fœmina, & ad ingeniū rediens, hare-
 ticos fottire, Catholicos infestare cœpit. Interea cū
 magnam familiaritatem cum vxore Gubernatoris
 contraxisset, ei significauit, se ab auita quidem Reli-
 gione nō abhortere, sed ob temporis iniuriā id pro-
 fiteri non audere. Eam verò grauissimis verbis hor-
 tata est Gubernatrix, ne agnitam veritatem occul-
 taret; neve Dei voluntati, pp hominum gratiam re-
 sisteret, fore aliquādo tempus, quo mortaliū nullus
 eam vel excusare posset, vel defendere: nunc Iu-
 dicem omniū sibi conciliandum, eum coram homi-
 nibus cōfitendo, vt ipse quoq; coram Patre cœlesti,
 eam nō erubesceret confiteri. Pendebat igitur ani-
 mo, neutrique parti adhærebat, sed tandem, vt di-
 uinis rationes postponeret humanas, effecit Baltha-
 sar Syluasius; qui posteaquam è duro carcere Bots-
 kaiano liberatus, in patriam rediisset; tertias illi nu-
 ptias ea conditione obtulit; si Princeps Botskai ma-
 trimonium probasset, ipsa vero palam ad Catholi-
 corum castra sese recepisset. Assensum autem Bots-
 kai requirebat, non solum, quia cum fœmina fan-
 guine iunctus erat; sed multo magis, quia vt nulli
 magis in Transyuania, quam fœminæ illi cre-
 debat; sic nemini minus, quam Syluasio fidebat,
 quem etiam tanquam Principatus æmulum suspe-
 ctum habebat. Nuptias Botskai indigne quidem tu-
 lit: verum nullum honestū titulum, quo matrimo-
 nium inter primariam fœminam, primariumq; vi-
 zum impediret, reperire potuit. Sed cū eorū de Re-
 ligione

ligione consilium cognouisset, prorsus excanduit
 se, quæ fœminam a deo deplumaturum (vt eius ver-
 bis vtamur) minatus est, vt eam facti pœniteret.
 Quæ minæ tantum abest vt currentem in bonore
 tardarint; quin potius mirum in modū excitant.
 Quamobrem ad metam bene cœptæ viæ prope-
 rans templum adiit; diuinis interfuit; scriptus cum
 Sacerdote egit, apud quem, tempus a se confessioni
 destinatum anteuertens, in S. Matthæi perungillo,
 totius antea actæ vitæ crimina deposuit; ipso vero die
 Apostolo sacro, publice ad sacram Synaxim, accel-
 sit, comitante cum alijs pijs fœminis Gubernatrice,
 & latâtibus Angelis, vt ipse Gubernator assererat;
 qui cum fœminæ conuersionem audiuiisset, Ange-
 los cum vxore sua latari se existimasse homo Cal-
 uinista affirmavit. Verum enim vero Ministri here-
 ticorum, ab ipso tantæ conuersionis initio, ne tan-
 tam Patronam amitterent, omnia tentarunt, vt
 eam à proposito abducerent. Quare vbi Catholica
 factam esse intellexerunt, vehementer commoti
 conueniunt; quidque facto opus sit, consultant. Et
 quia necdum sibi, quod displicebat, penitus perlua-
 serât; rem melius explorare statuunt. Vnus igitur
 (hic eius Alumnus fuerat, cæteris vt doctrina cele-
 brior, ita & audacia impudentior) tempore vespere-
 rarum, attonito similis, templum ingreditur. Tum
 vero subitò omnium oculi in eum conuersi, quod
 lupus in ouili quærat, obseruant. Ille obambulans,
 huc illucque oculos circumferens, cum ad eam,
 quam ob plurima in se collata beneficia, matrem
 vocare consueuerat, venisset, ibi vero constitit, to-
 tusque admirabundus in eam obtutū defixit. Ora-
 bat

bat illa media inter Gubernatricem, Gubernatricis-
que sororem & filiam in genua prouoluta; quæ rei
indignitate nihil mota, in cœpto perrexit. Minister
vero Nobilissimarum fœminarum auctoritatē ve-
ritus; tam mutus è templo, tamque confusus, quam
intrauerat audax, excessit. Non tamen quieuit; sed
postquam illam, diuino officio peracto, domum se
recepisse cognouit; alijs eiusdem farinae complici-
bus secum assumptis, eam adit, complet domum
clamoribus, experitur omnia. Videres ouem coram
fremetibus lupis constitutam nihil moueri; sed
modestè quædam refellere quædem prudenter sur-
dis auribus præterire, factique sui rationem redde-
re constanter. Nimirum hoc præmium retulerunt
prociisti, vt ipsa aromatum contusorum instar, la-
tius Christianæ pietatis odorem cœperit diffunde-
re. Ab eo tempore prima quotid: è templum adibat,
multas horas precibus dicebat; parata pro Chri-
sto bonorum omnium iacturam facere, quæ cer-
to illi imminebat à Principe, è cuius gratia penitus
exciderat. Peracto igitur Catholicæ Religionis qua-
si tyrocinio, nuptias celebrauit; & iam magno bo-
norum exemplo, piam cum viro vitam instituit.
Hic nostrū bonorum operū cursū, Botskai, vt alibi
dictū est, interrupit, quando litteris i lis suis edixit,
vt Alba adeoque vniuersa Prouincia pulsī, in Mono-
stor concederem⁹. Nos sub discessū, Albensib⁹ Ca-
tholicis, à mærore quantum fieri potuit recreatis,
largissime pro nostræ paupertatis ratione, in egen-
tiores quā domesticos, quā externos d̄istribuimus
etiam illa, è quibus commode diuenditis, nisi su-
bita necessitas compulisset, haud exiguum pretium

con-

conquirere potuiffemus. Sed enim fatius elle diximus, illa in pauperibus fuis ei reftituere, à quò acceperamus.

RESIDENTIA VVARADINENSIS
OBSIDIONIS TEMPORE,

quæ fuit ab anno 1604. vſque ad
annum 1606. exeun-
tem.

WAradini ſi vnquam antea, hoc maxime tempore, quo circūſeſſa ab hoſtibus Arce, omnia per circuitum armis ſtrepebāt, conſtitit noſtris operæ non minim⁹ fructus. Siquidem præter 500. Hungaros, qui noſtros de rebus diuinis extra & intra arcis mœnia differentes audiebant, adeo frequentes, ad pœnitentiæ Sacramentum, veramque fidem properabant; vt ſpes haud dubia aſfulerit, proximo venturo biennio, ſi tranquillum à belli motibus habuiſſemus otium, vniuerſos tandem VVaradinenſes ad Chriſti iugum reuerſuros fuiſſe. Licet enim tres Sacerdotes noſtri, qui cum tribus circiter milibus hominum, in tertium vſque annum obſidione cincti, nullo ſuorum, aut ſcripto aut nuncio ſalutari, vel ſolatium aliquod habere potuerint; non ita tamen animo fracti fuerunt, vt ſuam militibus aliſq; paterentur de eſſe indiſtriã. Quare Germanis iuxta ac Valonibus ſtrenuam nauantes operam; conſilio & auxilio temporali ſimul, ſimul ſpirituali ad fuerunt. Nam & conciones habitæ, & Sacramenta miniſtrata, & reliqua charitatis opera non ſunt deſiderata. Ab hæreſi ſupra centum Eccleſiæ ſunt reſtituti. Pars militum vagæ aſſueta libidini, vt intra legiti-
mi toſi

mi tori fines se contineret, inducta: pars à discordia inueterata, ad stabilem concordiam reducta; pars denique, à blasphemiae licentia; ludendi etiam potitandique consuetudine absterrita, ac nostri quidem obsidionis tempore secessione Hungarorum à Cæsarianis facta, non solum vsu fructu rerum omnium à subditis capiendarum; verum & possessionibus pagorum priuari iam penitus erant: Deus tamē qui suorum curam habet, ita de omnibus prouidit nobis, vt in pauperes quoq;, quorum ingēs semper numerus, ex omni genere eduliorum ac vini etiam partem liberaliter erogaremus. Et quanquam non semel in manus Haidonum prope iam nostri inciderant; semper tamen Deus optimus à periculo seruauit immunes. Neque denegatum est officium ijs, qui ob maleficia plectendi erant. Animatae sunt aliquando sagae ad rogam sibi destinatum vltro cōscendendum: de quibus, quia multa sunt admiranda, dicemus aliquid. Toto propemodum biennalis obsidionis tempore, postquam fame stimulante, equi, canes, feles, mures, lora cum pellibus ac viuo gramine absorpta fuerant; vt calamitas calamitati, vulnus vulneri adderetur; ecce tibi foeminae plures quadraginta, male omnes feriatae, ex Sueciae potissimum foecibus, ceterisque terrarum lacunis, VVaradinum confluunt; demonem principem suum, nocte intempesta, ritu veneficarum solemnī, in curru triumphali tanquam Regem specie visibili & gratulabunda, vt ipsis videbatur, in Arcem ad milites deducunt. Hic ergo illę toto biennio in exitium omnium aërem coniuratae, communem, cum vijs publicis & aquis infecerunt. Inde vero repente mi-

Re

les

les cæcitate percuti; veneficio oris ac pedum; contractione item, seu collisione subita membrorum omnium intorqueri, diuturna capitis, pectoris, totiusque corporis ægritudine conflictari, duo profus millia atque eo amplius carnificina ista extinxit; vno quandoque die quatuor aut sex, nonnunquam decem vndecimue, eadem strigarum lue similitudinefectis ac è medio sublatis, cum vix quispiam in Arce extiterit, cui immunem esse ab hoc malo daretur. Nostris quoque, postquam feбри Hungarica laborauerant, cum insueto isto oris pedumque malo coluctandum fuit. Tantus porro biennali hac obsidione morientium fuit numerus; vt cum initio mille quingenti milites essent, vltimo qui egrederentur, vix 150. reperti fuerint. Quo tempore nostri sui obliti, charitatis memores, quam diu pedibus consistere, aut inniti scipionibus dabatur, agris ac moribundis nunquam deesse; Confessiones Catholicorum excipere; hæreticos, & in his belli Duces aliquot ad Ecclesiæ castra aggregare; languidos verbo & ope in spem erigere; refractarios in officio continere; extremæ Vnctionis & alia Sacramenta, quibus oportebat, promptè & gratis (quod multi mirabantur) impartiri. Cum itaque furente hac lue, iam res eo vergeret; vt de capite singulorum ageretur, vnanimi nostrorū & Magistratus supremi consensu coactis in vnum singulis; de præsentis Dei vindicis in peccata animaduersione commoniti omnes, de vita quoque efficaciter in melius commutanda, instructi sunt. Supplicatio etiam solemniss ad omnia Arcis propugnacula decreta est; loca singula, per quæ transeundum; quoniam infecta fuerant;

rāt; vnâ cū puteis; aqua, sale, cera benedictis, lustrata sunt & expiata; adiunctis exorcismis & precibus; ab Ecclesia tali tempore fieri solitis. Mira res visa omnibus. Vix sacra hæc exercitia peracta; & illico aquæ ante pestiferæ, salubres effectæ sunt, aër purgator reditus; agrorum vultus ad valetudinem visus serenior; morientium numerus in dies imminutus; tandemque omne sublatum virus, paulo post recenti ex tabe confirmandis corporibus, boves ex præda opima adducuntur tanto numero; vt inde & equis aliquibus, in summa panis inopia, ad finem vsque obsidionis, victitare valuerint. Tandem post diurnæ obsidionis labores, in rerum omnium penuria, tradita Hungaris Arce, nobis cum præsidio Cæsariano migrandum fuit 22. Nouembris Anni 1606. Superior noster prope V Varadinum rogatu cuiusdam viduæ magnificæ remansit; alter ad Tokai apud Catholicum virum Magnificum, ubi morbi detentus; tertius Germanus cum militibus discedens redijt in Austriam.

Rr 2 PVN.